

SLUŽBA UNUTARNJIH POSLOVA I POLICAJCI SRPSKE NACIONALNOSTI NA POBUNOM ZAHVAĆENOM PODRUČJU U SJEVERNOJ DALMACIJI, LICI I NA BANOVINI 1990. GODINE

Janja Sekula Gibač *

Ilija Vučur *

UDK: 354.31:353(497.5=163.41)“1990”
323.173(497.581+497.562+497.528.3)
355.01(497.5)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 14. XII. 2018.

Prihvaćeno: 4. III. 2019.

SAŽETAK

U radu je na temelju objavljenog i neobjavljenog arhivskog gradiva, periodike i relevantne literature analizirano otkazivanje poslušnosti dijela policajaca srpske nacionalnosti i policijskih postaja na pobunom zahvaćenom području 1990. godine. Analizirani su ključni momenti i čimbenici u procesu nastanka policijskih snaga krajskih Srba od ljeta 1990. do osnivanja Sekretarijata za unutrašnje poslove SAO Krajine početkom 1991. godine. Pritom se ukazuje na to da se zahtjevi za reorganizacijom službe unutarnjih poslova i osnivanjem sekretarijata za unutrašnje poslove (SUP) u Kninu pojavljuju neposredno nakon osnivanja Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like, te da su za cilj imali ustrojavanje tijela policijskih snaga buduće autonomne jedinice, što su hrvatske vlasti prepoznale i stoga odbile osnovati sekretarijat za unutrašnje poslove sa sjedištem na pobunjenim područjima (osim u Kninu, tražilo se osnivanje SUP-a sa sjedištem u Glini). Ukazuje se i na ulogu odmetnutih policajaca u balvan-revoluciji kao ključnom momentu u razvoju policijskih snaga pobunjenih Srba. Zatim u rujnu 1990. u općinama koje su pristupile Zajednici općina Sjeverne Dalmacije i Like (uglavnom na Banovini) dolazi do masovnog otkazivanja poslušnosti policajaca srpske nacionalnosti čelništvu Ministarstva unutarnjih poslova (MUP). Nemire je izazvala provedba zapovijedi MUP-a o oduzimanju dijela naoružanja pričuvnog sastava policije (koje su pobunjeni Srbi željeli zadržati). Zaključno, rad prikazuje osnivanje SUP-a u Kninu, a i zatim SUP-a SAO Krajine, te na temelju dostupnog gradiva analizira različite modalitete pristupanja pobunjenih policijskih postaja istom.

Ključne riječi: sekretarijat za unutrašnje poslove (SUP), policajci, policijske postaje, Knin, pobuna, snage specijalne policije, pokušaj oduzimanja naoružanja pričuvne policije, balvan-revolucija, Banovina, sjeverna Dalmacija, Lika, SAO Krajina, Sekretarijat za unutrašnje poslove SAO Krajine.

* Dr. sc. Janja Sekula Gibač (janja.sekula@centardomovinskograta.hr) i Ilija Vučur, prof. (Ilija.vucur@centardomovinskograta.hr) uposleni su u Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata u Zagrebu.

1. UVOD

Osnivanje Srpske demokratske stranke (SDS) 17. veljače 1990. u Kninu jedan je od događaja koji će obilježiti političke događaje 1990. godine (Knežević 2011: 7). Na višestranačkim izborima održanim u Hrvatskoj u travnju i svibnju 1990. SDS je kandidat istaknuo na području sjeverne Dalmacije, Like i Banovine, te je na općinskim izborima osvojio vlast u općinama Donji Lapac, Gračac i Knin, dok je na parlamentarnim izborima osvojio pet zastupničkih mjesta (Barić 2005: 61). Nakon izbora SDS započinje provoditi svoje programske ciljeve u sjevernoj Dalmaciji i Lici, gdje je osvojio lokalnu vlast, prvenstveno na stvaranju autonomnih jedinica koje bi se temeljile na etničkom ili kulturno-povijesnom načelu (Rupić 2007: 7). Začetkom pobunjeničke srpske paradržave u Hrvatskoj smatra se odluka Skupštine općine (SO) Knin o osnivanju Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like od 27. lipnja 1990., koju su tijekom sljedeća dva dana prihvatile i skupštine općina Donji Lapac i Gračac. Milan Babić, predsjednik općine Knin, imenovan je predsjednikom Privremenog predsjedništva Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like. Unatoč imenu koje je označavalo njezin regionalan karakter, očekivalo se da se Zajednici priključe i općine s većinskim srpskim stanovništvom na području Banovine, Korduna i zapadne Slavonije (Rupić 2007: 33).

Sabor Republike Hrvatske je 25. srpnja 1990. usvojio ustavne amandmane kojima su iz Ustava i naziva izostavljene socijalističke oznake, te su uvedeni povijesni hrvatski grb i zastava, a istoga dana je u Srbu u organizaciji SDS-a održan „Srpski sabor“ koji je usvojio Deklaraciju o suverenosti i autonomiji srpskog naroda. Njome je utvrđeno da srpski narod u Hrvatskoj ima pravo na autonomiju, čiji će pak sadržaj ovisiti o federativnom ili konfederativnom uređenju Jugoslavije. Također, Deklaracija je proglasila „ništavnim za srpski narod u Hrvatskoj sve Ustavne i zakonske promjene koje negiraju njegov suverenitet kao naroda i umanjuju njegovo autonomno pravo“. „Srpski sabor“ trebao je imati funkciju političkog predstavnika srpskog naroda u Hrvatskoj, a njegovo izvršno tijelo trebalo je biti Srpsko nacionalno vijeće (SNV), koje je osnovano nekoliko dana kasnije. Predsjednikom SNV-a imenovan je Milan Babić (Rupić 2007: 48). U drugoj polovini 1990. nastavljen je rad na osnivanju srpske autonomne oblasti na području Hrvatske, kao i na osnivanju policijskih snaga planirane autonomije. Sve to trebalo je u konačnici dovesti do odvajanja dijela teritorija Republike Hrvatske i njegova priključenja proširenoj Srbiji. Zajednica općina Sjeverne Dalmacije i Like je 21. prosinca 1990. proglašenjem Statuta SAO Krajine prerasla u Srpsku Autonomnu Oblast Krajina (SAO Krajina), teritorijalnu autonomiju u okviru Republike Hrvatske (Rupić 2007: 120).

2. ZAHTJEVI IZ KNINA ZA OSNIVANJEM SEKRETARIJATA ZA UNUTRAŠNJE POSLOVE U KNINU

Usporedo s početkom osnivanja srpske autonomne oblasti na području sjeverne Dalmacije i Like, započinje rad na ustrojavanju tijela policijskih snaga buduće autonomne jedinice. Ideja se temeljila na osnivanju sekretarijata za unutrašnje poslove sa sjedištem u Kninu, koji bi pod svojom nadležnošću obuhvatio policijske stanice u općinama koje bi pristupile Zajednici općina Sjeverne Dalmacije i Like. Formalno, od Zagreba se zahtijevalo osnivanje ovakvog tijela unutrašnjih poslova zbog neravnopravnog odnosa hrvatskih vlasti prema većinski srpskom stanovništvu na ovome području. Naime, prema uređenju službe unutrašnjih poslova Socijalističke Republike Hrvatske, u Kninu je djelovao SUP, međutim, krajem 1989. ukinuti su općinski sekretarijati za unutrašnje poslove i zamijenile su ih stanice javne sigurnosti (SJS), organizirane u 16 regionalnih sekretarijata za unutrašnje poslove. Sukladno tome, ukinut je i SUP u Kninu, kojeg je zamijenila Stanica javne sigurnosti Knin u sklopu Sekretarijata za unutrašnje poslove Šibenik.¹ Prema tumačenju beogradskog dnevnog lista *Politika*, takva je reorganizacija bila provedena jer su ova područja nastanjena pretežno srpskim stanovništvom. Međutim, razlog ukidanja dijela sekretarijata za unutrašnje poslove u čitavoj Hrvatskoj bila je racionalizacija službe unutarnjih poslova SR Hrvatske.²

Nije samo teritorijalna organizacija Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove izazivala nezadovoljstvo kod dijela srpskog stanovništva. U svibnju 1990., neposredno nakon što je Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) osvojila vlast na izborima ali ju još nije formalno preuzela, nezadovoljstvo među hrvatskim Srbima izazivale su i najave o mijenjanju nacionalnog sastava službe unutrašnjih poslova, koji nije odgovarao nacionalnom sastavu Hrvatske (policajci srpske nacionalnosti bili su nadproporcionalno zastupljeni), kao i novi naputak o pisanju izvještaja prema kojem su se, navodno, srbizmi poput „saobraćaj“, „put“, „trotoar“ i „komandir“ trebali zamijeniti hrvatskim inačicama. Jedan od primjera, iako doduše izoliran, koji prikazuje stupanj nepovjerenja prema policiji je slučaj sela Bobota u blizini Vukovara, u kojem su tijekom održavanja prvog i drugog izbornog kruga zbog „nepovjerenja u reorganizovanu miliciju“ organizirane srpske straže koje su čuvalе mjesno groblje, spomenik narodnooslobodilačkoj borbi i centar sela.³

Kao pritisak na novoustrojene hrvatske vlasti kninski policajci su neposredno nakon osnivanja Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like počeli izražavati nezadovoljstvo navodnim lošim odnosom prema djelatnicima srpske nacionalnosti. U otvorenom pismu upućenom 3. srpnja 1990. saveznom sekretaru unutrašnjih poslova Petru Gračaninu pedeset djelatnika Stanice javne sigurnosti Knin izjavilo je da ne žele prihvatiti nova obilježja na uniformama, koja ih asociraju na NDH, te da neće

¹ HR-HMDCDR-18, Digitalna zbirka dokumenata, DVD 3545, Odluka o sjedištu i području na kojem se osnivaju sekretarijati za unutrašnje poslove, 25. 12. 1989., *Informativni list radne zajednice RSUP-a SR Hrvatske*, br. 56, siječanj 1990., 1.

² *Politika*, 22. svibnja 1990; Barić (2005: 70).

³ *Politika*, 22. svibnja 1990.

prihvatiti naziv „redarstvo“ za policiju u Hrvatskoj, također zbog službenog naziva koji je bio u upotrebi u NDH (*Dossier: Knin*, 1991: 42). Pritom je potrebno naglasiti da termin „redarstvo“ nikada nije bio u službenoj upotrebi za službu unutarnjih poslova Republike Hrvatske, a na policijskim odorama nakon promjene vlasti nije bilo oznaka NDH, pa su optužbe kninskih policajaca ponajprije služile za diskreditiranje novoizabranih hrvatskih vlasti, te kao argument kojim je trebalo dokazati opravdanost strahova od hrvatske policije i, posljedično tome, potrebe za zasebnim sekretarijatom za unutrašnje poslove na području s većinskim srpskim stanovništvom, odnosno i same autonomne jedinice u Hrvatskoj.⁴ U pismu je navedeno da kninski policajci na ovaj način žele srpskom stanovništvu na kninskom području pokazati „da nismo izdajice svoga roda, da ostajemo njihova narodna milicija“ (*Dossier: Knin*, 1991: 42). Budući da su navodi izneseni u pismu bili potpuno neutemeljeni, čini se da je upravo poruka srpskom narodu da lokalna policija neće poštovati legalno izabrane hrvatske vlasti bila osnovna motivacija kninskih policajaca za slanje otvorenog pisma sekretaru Gračaninu. To je tri godine kasnije potvrdio i Milan Martić, koji je u srpnju 1990. bio jedan od glavnih inicijatora izražavanja nezadovoljstva kninskih policajaca. Naime, Martić je 1993. izjavio da je rad pojedinih pripadnika Stanice javne sigurnosti Knin na pripremi pobune započeo godinu dana prije nego što je upućeno pismo Gračaninu, te da je objavljivanje pisma prvenstveno bilo namijenjeno srpskom narodu kojem se htjelo pokazati da će, kada zatreba, kninska policija biti na strani svoga naroda, a ne hrvatskih vlasti.⁵

Javno pismo saveznom sekretaru unutrašnjih poslova Gračaninu, u kojemu se novoizabrana hrvatska vlast *de facto* proglašava nasljednicom NDH i njezine politike prema srpskom stanovništvu, uznemirilo je službeni Zagreb pa je dva dana kasnije Knin posjetio ministar unutrašnjih poslova Josip Boljkovac u pratnji zamjenika Perice Juriča i sekretara šibenskog SUP-a Ante Bujasa. Boljkovac u svojim sjećanjima opisuje kako ga je u Kninu, u koji se s delegacijom MUP-a uputio da bi saslušao razloge nezadovoljstva tamošnjih policajaca i pokazao da su hrvatske vlasti spremne na dijalog, dočekalo tri-četiri tisuće Srba koji su „bučno protestirali protiv hrvatskih vlasti“ nazivajući ih „ustašama“ i izvikujući velikosrpske parole. Kninski policajci koji su potpisali otvoreno pismo nisu htjeli odustati od svojih stavova unatoč Boljkovčevom inzistiranju i ponovno su iznijeli niz tvrdnji i optužbi o ugroženosti Srba. Boljkovac navodi da je rasprava s kninskim policajcima bila apsurdna; na sastanku su glavnu riječ imali čelnici Srpske demokratske stranke Milan Babić, Jovan Rašković i Dušan Zelenbaba. Boljkovcu je rečeno da iza potpisa pedeset policajaca stoji cijelo kninsko općinsko rukovodstvo, Srpska demokratska stranka i cjelokupan srpski narod u Hrvatskoj, te je postalo jasno da su kninskim vođama otvoreno pismo i pritužbe kninskih policajaca trebali poslužiti za ostvarivanje političkih ciljeva – osnivanje sekretarijata za unutrašnje poslove u Kninu, koji bi administrativno bio nadležan za područje

⁴ U Policijskoj akademiji u Zagrebu 5. kolovoza 1990. pokrenut je tečaj Prvi hrvatski redarstvenik, no naziv redarstvenik se nikad nije primjenjivao na cjelokupan sastav policije, a tečaj nije ni postojao u vrijeme spomenutog protesta.

⁵ HR-HMDCDR-11, Zbirka videozapisa, DVD 2006, Intervju Milana Martića SRTV Knin 3. 7. 1993.

novoosnovane Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like. Zahtjev je obrazložen činjenicom da je Knin postao sjedište Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like te je potrebno ponovno ustrojiti SUP sa sjedištem u Kninu. Boljkovac u sjećanjima priznaje da je u napetoj atmosferi, dok su „u dvoranu dopirali mitingaški zvukovi s ulice“, zaključio da „ako zagusti možemo obećati sve što treba“. Stoga je prihvatio zahtjev za osnivanjem SUP-a u Kninu.⁶ Nekoliko dana kasnije Milan Babić izjavljuje beogradskom dnevniku *Politika* da je prihvaćen zahtjev za osnivanjem kninskog SUP-a, čijeg će sekretara, „koji bi trebao da bude Srbin“, birati Skupština općine Knin i njezino Izvršno vijeće.⁷

Otvoreno pismo kninskih policajaca i zatim sastanak ministra Boljkovca i njegovih suradnika s predstavnicima Srpske demokratske stranke u Kninu važan je moment u cjelokupnom razvoju srpske pobune u Hrvatskoj i nastanku policijskih snaga pobunjenih Srba. Naime, pobunjeni Srbi su smatrali da su se uspjeli oduprijeti čelnicima „nove“ hrvatske policije – koja je namjeravala smijeniti, te čak i uhititi, nekolicinu „narodnih“ policajaca srpske nacionalnosti – upravo zahvaljujući narodu odnosno građanima Knina koji su pružili podršku svojoj policiji (prema Martiću, na ulicama Knina se okupilo oko 5000 ljudi) i kninskom vodstvu, tj. čelnicima Srpske demokratske stranke. Martić tvrdi da je to bio presudan trenutak koji je njemu i ostalim potpisnicima pisma ulio samopouzdanje da ne odustanu od svojih zahtjeva.⁸ O važnosti ovog događaja svjedoči i obilježavanje 5. srpnja kao Dana službi bezbjednosti u Republici Srpskoj Krajini.⁹ „Puč“ policajaca imao je još jednu važnu posljedicu: iznjedrio je Milana Martića, jednog od najvažnijih čelnika srpske pobune u Hrvatskoj, koji je tada bio inspektor u kninskoj Stanici javne sigurnosti. Milan Martić je sljedećih godina, uglavnom zahvaljujući slijepoj odanosti Slobodanu Miloševiću, najprije bio ministar unutrašnjih poslova, a zatim i predsjednik Republike Srpske Krajine.

Predstavnici Srpske demokratske stranke na čelu općine Knin, uvjerivši se da imaju široku potporu kninskog naroda i kninske policije, odlučili su formalno pokrenuti zahtjev za osnivanjem SUP-a u Kninu. O pokretanju postupka za osnivanje općinskog SUP-a u Kninu raspravljalo se već na prvoj sjednici novoizabranog Izvršnog vijeća Skupštine općine Knin, održanoj 30. srpnja 1990. Izvršno vijeće je zaključilo da je zahtjev u potpunosti opravdan jer je općina Knin prema broju stanovnika i teritorijalnom opsegu jedna od najvećih općina u Hrvatskoj. S druge strane je naglašeno da bi udovoljavanje ovom zahtjevu donekle pridonijelo stabilizaciji političke situacije u tom dijelu Hrvatske. Zaključeno je stoga da se zahtjev uputi Vladi Republike Hrvatske. Kninsko općinsko vijeće smatralo je da bi pod nadležnošću SUP-a u Kninu, osim Stanice javne sigurnosti Knin, trebale biti i stanice javne sigurnosti u Benkovcu i Obrovcu.¹⁰ Odgovor Vlade stigao je ubrzo: 31. srpnja izdano je priopćenje za jav-

⁶ *Dossier: Knin* (1991: 42–43); Boljkovac (2009: 197); Barić (2005).

⁷ *Politika*, 10. srpnja 1990.

⁸ HR-HMDCDR-11, Zbirka videozapisa, DVD 2006, Intervju Milana Martića SRTV Knin 3. 7. 1993.

⁹ *Službeni glasnik Republike Srpske Krajine*, br. 8/1993, str. 398.

¹⁰ HR-HMDCDR-13, SO Knin, kut. 1, Zapisnik s prve konstitutivne sjednice Izvršnog vijeća SO

nost u kojem je navedeno da se odbija zahtjev za osnivanjem SUP-a u Kninu (Rupić 2007: 103).

I kninske općinske vlasti, slijedeći primjer kninskih policajaca, poslužile su se formom otvorenog (protestnog) pisma, a pismo je objavila beogradska *Politika* koja je svakodnevno pratila i podržavala zahtjeve srpskog stanovništva u Hrvatskoj i uvelike utjecala na daljnji tok srpske pobune. Pismom je hrvatskim vlastima (i možda važnije: srpskom stanovništvu) poručeno da kninske vlasti neće prihvatiti odluku hrvatske Vlade te će, ukoliko se ne udovolji njihovim zahtjevima, biti „prisiljeni da sa svojom milicijom i milicijom ostalih općina koje su ušle u novoformiranu Zajednicu općina formiramo samostalni organ unutrašnjih poslova na području zajednice općina“ (*Dossier: Knin*, 1991: 61–62). Poruka je bila jasna, posebice uzme li se u obzir da je nekoliko dana ranije „Srpski sabor“ usvojio Deklaraciju o suverenosti i autonomiji Srpskog naroda kojom Knin postaje sjedište buduće srpske autonomije (čiji će sadržaj ovisiti o federativnom ili konfederativnom uređenju Jugoslavije) (Rupić 2007: 39). Tražilo se stoga da buduća autonomna jedinica ima veći stupanj autonomije unutar službe unutrašnjih poslova. Zagrebu je poslana poruka da će se SUP u Kninu osnovati i mimo odluka legalnih hrvatskih vlasti, te da policija na području Knina i ostalih općina koje će pristupiti Zajednici općina više nije pod kontrolom Ministarstva unutarnjih poslova RH. Naime, na najavu hrvatskih vlasti da će u Knin poslati pojačani odred policije radi uspostavljanja javnog reda i mira, odgovoreno je da pojačanje nije potrebno, te da bi takav postupak mogao dovesti do teških posljedica, čak i etničkih sukoba (*Dossier: Knin*, 1991: 61–62).

Za daljnji razvoj događaja bili su znakoviti argumenti na temelju kojih je kninsko Izvršno vijeće zahtijevalo od hrvatske Vlade da osnuje sekretarijat za unutrašnje poslove u Kninu – zahtjev se temeljio na zaključcima Skupštine općine Knin o potrebi osnivanja ovakvog tijela i na obećanju ministra Boljkovca danom na već spominjanom sastanku održanom 5. srpnja u Kninu. Budući da općinske vlasti ne sudjeluju i ne utječu na ustroj službe unutarnjih poslova, očigledno je bilo da se Skupština općine Knin smatra tijelom buduće autonomne jedinice s većim ovlastima od „obične“ općinske skupštine. Također, pristanak ministra Boljkovca da se osnuje SUP u Kninu, iznuđen u atmosferi zastrašivanja od okupljenog mnoštva na ulicama Knina, kninske su vlasti smatrale legitimnim i valjanim političkim djelovanjem. Hrvatskim vlastima je poručeno da je prihvaćanje ovog zahtjeva trebao biti „jedan od prvih mostova vraćanja poljuljanog poverenja [između hrvatskih vlasti i srpskog stanovništva, op. a.]“ te da se odbijanjem njegova osnivanja nepovjerenje produbljuje (*Dossier: Knin*, 1991: 61–62).

Knin, 30. 7. 1990., 2.

3. BALVAN-REVOLUCIJA I NASTANAK POLICIJSKIH SNAGA POBUNJENIH SRBA

U kolovozu 1990. čelnici pobunjenih Srba kreću prema proglašenju srpske autonomne oblasti te uskoro postaje jasno da lokalne vlasti na širem kninskom području, ali i lokalne policijske snage, nisu pod kontrolom hrvatskih vlasti. Kninske vlasti i čelnici Srpske demokratske stranke radili su na ustrojavanju srpske autonomije, a istodobno su u službenom Zagrebu nastojali „legalizirati“ preustroj službe unutarnjih poslova kojim bi buduća autonomija bila teritorijalno pokrivena autonomnim sekretarijatom za unutrašnje poslove. Najprije su kninske vlasti osnivanje SUP-a u Kninu pokušale ishoditi službenim putem, u suradnji s Vladom i Ministarstvom unutarnjih poslova Republike Hrvatske (MUP RH), služeći se pritom političkim pritiscima (optužbama o obnovi NDH i strahu od novoizabranih hrvatskih vlasti) i tvrdeći da će to pridonijeti stabilizaciji političke situacije u tom dijelu Hrvatske. No svjesne političke pozadine zahtjeva za osnivanjem SUP-a u Kninu, te sve otvorenije pobune i otkazivanja poslušnosti hrvatskim vlastima dijela policajaca srpske nacionalnosti, vlasti u Zagrebu odbijale su traženja iz Knina.

Srpsko nacionalno vijeće odlučilo je provesti referendum o autonomiji srpskog naroda u Hrvatskoj usprkos upozorenjima Ministarstva za pravosuđe i upravu RH o nelegalnosti takvog oblika izjašnjavanja. „Referendum“ je službeno preimenovan u „izjašnjavanje“, no i dalje je bio nelegalan (Barić 2005: 72–75). U hrvatskom vrhu procjenjivalo se pak da je umjesto izjašnjavanja srpskog stanovništva o autonomiji namjera organizatora referenduma destabilizacija vlasti te širenje straha i neizvjesnosti među građanima Hrvatske.¹¹ Pripreme srpskog stanovništva za pobunu potvrđuju i informacije o naoružavanju Srba u pojedinim općinama Hrvatske, kojima je sredinom srpnja 1990. raspolagao Borisav Jović (Jović 1994: 170).

Pojedinačni incidenti na kninskom području mogu se zamijetiti od početka kolovoza 1990. Primjerice, 4. kolovoza je u blizini željezničke stanice Golubić kod Knina bacano kamenje na vlak koji je iz Osijeka vozio prema Splitu. Oštećena su dva stakla i ozlijeđeno je jedno dijete.¹² Početkom kolovoza na kninskom se području organiziraju naoružane seoske straže koje su, prema izjavi Jovana Opačića, zastupnika Srpske demokratske stranke u Saboru Republike Hrvatske, osnovane „jer se u Zagrebu nalazi četiri do pet tisuća ljudi, ‘specijalaca’, sa čistim hrvatskim genealoškim stablom“.¹³ Sredinom kolovoza je Dušan Vještica, jedan od čelnika pobunjenih Srba, izjavio da napada na srpsko stanovništvo nije bilo i da se „straže ne drže radi susjeda Hrvata“, nego zbog „specijalaca, milicionera, vojske“.¹⁴ Srbi na kninskom području pravdali su organiziranje naoružanih noćnih straža jačanjem hrvatskih policijskih snaga (što su neopravdano pripisivali osnivanju Tečaja za obuku policijskih službenika početkom kolovoza, o čemu će više riječi biti kasnije) i isticanjem svojeg nepovjerenja u hrvatsku

¹¹ *Danas*, 28. kolovoza 1990.

¹² *Vjesnik*, 5. kolovoza 1990.

¹³ *Vjesnik*, 13. kolovoza 1990.

¹⁴ *Vjesnik*, 15. kolovoza 1990.

policiju. Delegacija Srba iz Hrvatske, koju su sačinjavali Milan Babić, David Rastović i Bogoljub Popović, 13. kolovoza posjetila je u Beogradu predsjednika Predsjedništva SFRJ Borisava Jovića. Delegacija je tvrdila da su nakon dolaska HDZ-a na vlast Srbi u Hrvatskoj ugroženi te da su međunacionalni odnosi toliko pogoršani da bi mogli prerasti u fizičke sukobe. Srbi su stoga, kako izvještava delegacija, konstituirali Srpski sabor i Zajednicu općina Sjeverne Dalmacije i Like, „a kao odgovor na formiranje etnički čistih milicijskih jedinica formiraće svoju miliciju. Postojeća milicija u srpskim općinama odbiće, po svaku cenu, nove oznake na uniformama, jer smatraju da su one ustaške.“ Navode i da se u sredinama u kojima žive Srbi organiziraju seoske straže „kako bi se zaštitili od napada i provokacija“, pri čemu posebno upozoravaju na „organizovanje etnički čistih policijskih snaga za koje tvrde da su proustaškog karaktera i da im je krajnji cilj ponovno klanje Srba“. Istaknuli su i da se situacija toliko zaoštrila da bi mogla prerasti u građanski rat. Očito su čelnici pobunjenih Srba planirali isprovocirati sukobe s policijom i tražili su pritom podršku predsjednika Predsjedništva SFRJ u sukobima koji će uslijediti (Mladineo 2015: 96–97). Samo nekoliko dana kasnije dolazi do sukoba o kojima je delegacija govorila.

Zbog najavljenog referenduma i pogoršane sigurnosne situacije odnosno pojave naoružanih straža i prijetnji, MUP je odlučio „problematičnim“ policijskim postajama na području općina za koje je postalo jasno da ne poštuju vlasti Republike Hrvatske oduzeti naoružanje pričuvnog sastava policije. Policijske snage su 17. kolovoza oduzele dio oružja pričuvnog sastava iz policijskih postaja u Srbu, Titovoj Korenici, Gračacu, Benkovcu i Donjem Lapcu, dok pokušaj preuzimanja oružja u Obrovcu i Kninu nije uspio (Nazor 2011a: 21–22). Nakon toga uslijedilo je okupljanje srpskog stanovništva u Obrovcu i Kninu, a prometnice na tom području su blokirane kamenjem i balvanima, prema kojima je ovaj događaj u hrvatskoj javnosti poznat kao balvan-revolucija (Barić 2005: 78–79). Prema svjedočenju Milana Martića, kninski policajci odigrali su u balvan-revoluciji važnu ulogu, prvenstveno u organizaciji građana na barikadama i stražama, te obavljajući sve važnije zadatke, poput zaprečavanja, blokiranja i miniranja cesta. Prema Martiću, policija u Kninu je nakon sastanka s čelnicima MUP-a, održanog 5. srpnja, očekivala da će „Tuđman izdati nalog za oduzimanje naoružanja rezervne milicije“ te je pripremljen plan da se naoružanje pričuvne policije podijeli stanovništvu. U Stanici javne sigurnosti Knin je, prema njegovu sjećanju, bilo pohranjeno oko 200-300 komada dugog naoružanja. Martić navodi da su 17. kolovoza Milan Babić i Jovan Rašković tražili da se oružje pričuvnog sastava policije podijeli narodu, te su zatim Martić i nekolicina policajaca to organizirali i proveli, „fingirajući da je to narod provalio“.¹⁵ Prema nekim informacijama, iz Stanice javne sigurnosti je oteto najmanje sto automatskih i poluautomatskih pušaka, deset puškomitraljeza, više od stotinu pištolja, dva snajpera i veća količina municije.¹⁶ Također, iz skladišta Industrogradnje nedaleko od Knina odnesena je

¹⁵ HR-HMDCDR-11, Zbirka videozapisa, DVD 2006, Intervju Milana Martića SRTV Knin 3. 7. 1993.

¹⁶ *Vjesnik*, 21. kolovoza 1990.

velika količina privrednog eksploziva i detonatora.¹⁷ Babić je na Međunarodnom kaznenom sudu za bivšu Jugoslaviju u Hagu potvrdio da je 17. kolovoza policija u Kninu podijelila oružje lokalnom stanovništvu i potom zajedno s aktivistima Srpske demokratske stranke i naoružanim građanima podizala barikade u Kninu, Gračacu i Obrovcu.¹⁸ Na kninskom i obrovačkom području proglašeno je ratno stanje, iako je predsjednik Skupštine općine Knin Milan Babić poslije to opovrgnuo (Barić 2005: 79).

U Gračacu su okupljeni prosvjednici provalili u policijsku stanicu, no nisu uspjeli uzeti policijsko naoružanje (Marijan 2006: 219). Izvršno vijeće općine Donji Lapac obratilo se pismom Predsjedništvu SFRJ i MUP-u RH u kojem se između ostaloga tražila smjena ministra Boljkovca, ali i čitavog rukovodećeg kadra Stanice javne sigurnosti u Donjem Lapcu, „uz čiju asistenciju je pokupljeno naoružanje namenjeno za rezervni sastav milicije“.¹⁹ SUP u Gospiću udovoljio je zahtjevu za povratak naoružanja pričuvnog sastava policije u Donjem Lapcu (Marijan 2006: 219).

Zbog uloge Milana Martića u ovim događajima sekretar šibenskog SUP-a je u izjavi za HTV najavio suspenziju Martića i još dvojice kninskih policajaca. Nakon ove izjave, istu večer su ispred zgrade Stanice javne sigurnosti u Kninu organizirani prosvjedi u kojima je sudjelovalo otprilike 2000 osoba iz cijele kninske općine i vikalo „Ne damo našu miliciju“. Prosvjed je završio nakon uvjeravanja ministra unutarnjih poslova Boljkovca da spomenuti policajci neće biti otpušteni.²⁰ Međutim, krajem studenoga 1990. Policijska uprava²¹ Šibenik ipak je pokrenula disciplinski postupak protiv Milana Martića i njegovih suradnika Mirka Čenića i Nikole Amanovića.²²

Potrebno je posvetiti par rečenica događajima u Stanici javne sigurnosti u Drnišu za vrijeme balvan-revolucije. Sekretar šibenskog SUP-a Ante Bujas je 20. kolovoza zatražio od općinskih vlasti u Kninu da organiziraju uklanjanje barikada s općinskih cesta, povuku straže i vrate oružje oteto iz Stanice javne sigurnosti Knin.²³ Budući da kninske vlasti nisu ispunile njegove zahtjeve, SUP Šibenik je pripremio akciju uklanjanja barikada na graničnom području općina Drniš i Knin. Akciju su trebali izvesti djelatnici Stanice javne sigurnosti Drniš uz pomoć tridesetak policajaca iz Stanice javne sigurnosti Šibenik i dijela specijalne jedinice SUP-a Šibenik. Barikade na željezničkoj pruzi na lokalitetu Klanac u mjestu Uzdolje trebalo je ukloniti noću 20. na 21. kolovoza. Policajci su imali zadatak razoružati i uhititi osobe koje su

¹⁷ *Vjesnik*, 29. kolovoza 1990.

¹⁸ *Suđenje Slobodanu Miloševiću: transkripti*, VII/29, str. 138–140.

¹⁹ *Politika*, 19. kolovoza 1990.

²⁰ *Vjesnik*, 25. kolovoza 1990.; *Vjesnik*, 21. kolovoza 1990.

²¹ Zakonom o izmjenama Zakona o unutrašnjim poslovima (NN 47/1990) nazivi iz socijalističkog razdoblja, korišteni u tijelima unutarnjih poslova, mijenjaju tako da se sekretarijati za unutrašnje poslove (SUP) preimenuju u policijske uprave (PU), stanice javne sigurnosti (SJS) u policijske stanice (PS), a riječ unutrašnji zamjenjuje se riječju unutarnji.

²² HR-HMDCDR-23, SUP Knin, kut. 32, Brzovaj PU Šibenik, br. 511-13-06-DS-12/90., 10. 12. 1990; Mirko Čuruvija, „Osam milijonara moralo pobjeći“, *Vjesnik*, 21. kolovoza 1990., str. 13; „Ponovno okupljanje u Kninu“, *Vjesnik*, 21. kolovoza 1990., str. 1.

²³ *Dossier: Knin* (1991: 91); *Vjesnik*, 21. kolovoza 1990.; *Vjesnik*, 21. kolovoza 1990.

postavile i držale stražu na barikadi. Akciju je trebalo provesti u najvećoj tajnosti, koristeći trenutak iznenađenja tako da se pobunjenike zatekne nespremljene kako bi akcija protekla bez žrtava na obje strane. U slučaju preranog otkrivanja akcije i ako pobunjenici eventualno otvore vatru, akciju je trebalo obustaviti. Na sastanku održanom prije početka akcije u prostorijama Stanice javne sigurnosti Drniš, većina policajaca srpske nacionalnosti iz stanica javne sigurnosti Drniš i Šibenik demonstrativno je odbila sudjelovati u planiranoj akciji. Samo zbog prisebnosti zapovjedništva akcije nije došlo do oružanog obračuna policajaca po nacionalnoj osnovi. Na kraju je iz MUP-a stigla zapovijed da se ne ide na razbijanje barikade.²⁴

Iako su informacije o ovome događaju najvjerojatnije posredstvom srpskih policajaca došle u javnost, cijeli događaj je, čini se iz viših političkih razloga, zataškavao MUP RH, a protiv pobunjenika nisu poduzete nikakve zakonske mjere.²⁵ Vjerojatno ohrabreni izostankom stegovnih mjera, policajci srpske nacionalnosti i nekoliko policajaca hrvatske nacionalnosti iz Stanice javne sigurnosti Drniš su 27. kolovoza uputili pismo javnosti u kojem su potvrdili da su odbili zapovijed za akciju prema barikadi u Klancu. U pismu izjavljuju da su odlučili odbiti naređenje svjesni posljedica koje bi takav potez mogao izazvati u tadašnjoj napetoj situaciji. Optužili su rukovodstvo MUP-a, koje je, prema njihovom mišljenju, pokušalo manipulirati njima s namjerom da na njihovo mjesto dovede sebi lojalne policajce. Izjavu za javnost je uz zapovjednika Stanice javne sigurnosti potpisalo još 25 policajaca.²⁶ Prema službenim izjavama policajaca hrvatske nacionalnosti, pobunjeni policajci su se u trenutku otkazivanja poslušnosti ponašali izazivački i nasilnički, izjavljujući da će se boriti, ali samo u redovima Jugoslavenske narodne armije (JNA). Prema njihovu svjedočenju, cijeli događaj je bila manifestacija nepriznavanja i neposlušna novoizabranoj hrvatskoj vlasti.²⁷ Tome u prilog ide i činjenica da je nekoliko dana kasnije petnaestero policajaca pretežno srpske nacionalnosti zatražilo premještanje iz Stanice javne sigurnosti Drniš u stanice javne sigurnosti koje su tada *de facto* bile izvan jurisdikcije hrvatskih vlasti. Rukovodstvo SUP-a Šibenik udovoljilo je svim zahtjevima za premještanje nastojeći smiriti događaje i održati dojam da vlada situacijom iz domena svoje nadležnosti.²⁸

²⁴ HR-HMDCDR-18, Digitalna zbirka dokumenata, DVD 1938, Fascikl 1, str. 6, Službena zabilješka sekretara SUP-a Šibenik, broj: 511-13-01-71-16/90. VN-BLJ., 22. 8. 1990.

²⁵ *Vjesnik*, 23. kolovoza 1990.; *Vjesnik*, 28. kolovoza 1990.

²⁶ HR-HMDCDR-23, SUP Knin, kut. 35, „Saopćenje za javnost radnika Stanice javne sigurnosti Drniš“.

²⁷ HR-HMDCDR-18, Digitalna zbirka dokumenata, DVD 1938, Fascikl 1, str. 1, „Naredba sekretara SUP-a Šibenik za izvođenje napada na barikadu“, 20. 8. 1990; HR-HMDCDR-18, Digitalna zbirka dokumenata DVD 1938, Fascikl 1, str. 6, Službena zabilješka pomoćnika načelnika SUP-a Šibenik; HR-HMDCDR-18, Digitalna zbirka dokumenata DVD 1938, Fascikl 1, str. 7, „Izvjestje sekretara SUP-a Šibenik MUP-u RH“, broj: 511-13-01-71-16/90. VN-BLJ., 22. 8. 1990; HR-HMDCDR-18, Digitalna zbirka dokumenata DVD 1938, Fascikl 1, str. 8, „Predstavka ovlaštenih radnika SJS Šibenik predsjedniku Izvršnog vijeća i predsjedniku Skupštine općine Šibenik o incidentu u Stanici milicije Drniš“, 22. 8. 1990.

²⁸ *Vjesnik*, 31. kolovoza 1990.

Balvan-revolucija imala je odjek i na Banovini. U vrijeme provođenja referenduma o srpskoj autonomiji na petrinjskom području postavljene su barikade koje su petrinjski policajci uz pomoć mještana i djelatnika Šumarije Petrinja raščistili i uklonili. Prema svjedočenju jednog petrinjskog policajca, već od sredine srpnja 1990. seoske straže su se u koordinaciji s policijskom postajom u Dvoru pojavljivale na graničnom području petrinjske i dvorske općine. Došlo je i do okupljanja i prosvjeda srpskog stanovništva u Dvoru i Glini (u oba grada okupilo se otprilike 1000 ljudi) tijekom kojeg je predsjednik Skupštine općine Glina Velibor Matijašević zatražio „da se osnuje regionalni SUP Banije i Korduna sa sjedištem u Glini“ (Gajdek 2008: 47–55). Prema pisanju beogradske *Politike*, 18. kolovoza na skupu u Glini „okupljeni su višeminutnim skandiranjem“ oduševljeno prihvatili prijedlog za osnivanjem sekretarijata za unutrašnje poslove u Glini, a u čiji bi se sastav „regrutovali mladići bez obzira na nacionalnost i versku pripadnost, jedini uslov bio bi da su dobronamerni, da su zdravi, obrazovani i da su za Jugoslaviju“.²⁹ Regionalni odbor Srpske demokratske stranke za Baniju uputio je u rujnu Predsjedništvu SFRJ brzojav u kojem se navodi da je srpski narod toga kraja izložen „teroru hrvatske vlasti“, a zatim je ponovno zatraženo, radi „zaštite srpskih narodnih interesa“, osnivanje regionalnog SUP-a za Banovinu (Gajdek 2008: 56).

U kontekstu srpske pobune i Domovinskog rata važno je istaknuti nekoliko momenata vezanih uz ove događaje. Ponajprije, JNA kao jedan od najvažnijih čimbenika u ratu koji će uslijediti u ratne se sukobe na strani pobunjenih Srba u potpunosti otvoreno uključila tek otprilike godinu dana kasnije, a tijekom ovih događaja potpomogla je srpsku pobunu i time dala do znanja kakvu će ulogu imati u daljnjem razvoju događaja. Naime, iz Zagreba su 17. kolovoza prema Kninu upućena i tri helikoptera s policijskim snagama. Međutim, Komanda 5. zrakoplovnog korpusa JNA je preko Kontrole letenja Bihać zapovjedila da se helikopteri vrate u Lučko jer će u protivnom „na njih biti dignuti lovci“, odnosno zrakoplovi JNA, što se i dogodilo.³⁰ Stoga se može zaključiti da su u balvan-revoluciji sve uključene strane razotkrile karte. Srpski čelnici na kninskom području otvorenom pobunom krenuli su u nasilno odvajanje dijela hrvatskog teritorija i pritom pokazali da raspolažu i oružanom silom (odmetnutim policajcima) na koju mogu računati. Hrvatske su pak vlasti, uputivši policijske snage iz Zadra, Šibenika i Zagreba, srpskim pobunjenicima i jugoslavenskoj javnosti željele pokazati da neće tolerirati neposluš lokalnih policijskih snaga i da će se odlučno suprotstaviti terorističkim akcijama kojima je bio cilj destabilizirati novoizabranu vlast. S treće strane je JNA, iako se u to vrijeme još službeno zalagala za očuvanje SFRJ, pokazala da njezina uloga u slučaju sukoba u Hrvatskoj neće biti „razdvajanje sukobljenih strana“, nego vojna pomoć pobunjenim Srbima. Stoga se ovi događaji u hrvatskoj historiografiji najčešće smatraju početkom otvorene srpske

²⁹ *Politika*, 19. kolovoza 1990.

³⁰ HR-HMDCDR-18, Digitalna zbirka dokumenata, DVD 2234, Zapisnik 38. sjednice Vlade Republike Hrvatske, 20. 11. 1990; HR-HMDCDR-69, Zbirka preslika arhivskog gradiva iz raznih izvora, kut. 43, Dopuna izvješća od 22. 8. 1990. komisije Predsjedništva Republike Hrvatske za utvrđivanje okolnosti pod kojima su zaustavljeni helikopteri Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Hrvatske 17. 8. 1990., Završno izvješće.

pobune u Hrvatskoj (Barić 2005: 77; Žunec 2007: 256; Nazor 2011b: 40). I srpska je strana događaje oko Knina sredinom kolovoza 1990. smatrala početkom rata u Hrvatskoj, te se 17. kolovoza u Republici Srpskoj Krajini slavio kao Dan ustanka srpskog naroda.³¹

Situacija na kninskom području zatim se djelomično primirila, a krajem kolovoza i početkom rujna u općinama i dijelovima općina u kojima su Srbi bili većinsko stanovništvo, ili su bili zastupljeni u znatnom broju, provedeno je i izjašnjavanje o srpskoj autonomiji (*Dossier: Knin* 1991: 96; Rupić 2007: 83). U Obrovcu je oružje koje je podijeljeno stanovništvu navodno vraćeno u Stanicu javne sigurnosti.³² No terorističke akcije, poput postavljanja barikada na prometnice i miniranja pruga, nastavile su se i sljedećih mjeseci (*Dossier: Knin* 1991: 148, 191). Na kninskom području srpske naoružane straže i dalje djeluju i zaustavljaju i pretresaju automobile i putnike. Straže se čuvaju i na prilazima naselju Golubić, gdje se navodno nalazi tzv. štab za obranu grada.³³

Hrvatske vlasti bile su svjesne da iza akcija naoružanih pobunjenika stoje lokalni politički čelnici, te je sekretar SUP-a Šibenik 20. kolovoza zatražio od Izvršnog vijeća Skupštine općine Knin uklanjanje barikada s općinskih cesta, povlačenje straža i vraćanje otegot naoružanja iz Stanice javne sigurnosti Knin, upozorivši da će se u suprotnom tome području isključiti voda i struja, te blokirati doprema hrane i goriva.³⁴ Milan Babić je tijekom svjedočenja na suđenju Slobodanu Miloševiću u Hagu tvrdio da je Izvršni odbor Srpske demokratske stranke u to vrijeme doista donio odluku o raspuštanju oružanih formacija koje su organizirane početkom balvan-revolucije. Međutim, najmanje jedna naoružana grupacija pod rukovodstvom policajaca Milana Martića, Dušana Orlovića, Nebojše Mandinića i Jove Vitasa nastavila je djelovati na kninskom području. Babić je također svjedočio da barikade nisu uklonjene do travnja 1991., kada je policija SAO Krajine uspostavila potpunu kontrolu nad tim područjem.³⁵ Od sredine kolovoza 1990. šire kninsko područje nije više bilo pod nadzorom republičkih vlasti u Zagrebu, a posebice se to odnosilo na policijske snage na ovom području. O tome svjedoči i sljedeći događaj: u Splitu je krajem kolovoza 1990. održano Europsko atletske prvenstvo te su za potrebe osiguranja u Split poslani policajci iz Zagreba. Nakon završetka prvenstva policajci su se u Zagreb trebali vratiti cestom preko Knina. Međutim, kninsko Izvršno vijeće poručilo je MUP-u da policajci nisu dobrodošli na području kninske općine, te su se oni u Zagreb vratili drugim putem.³⁶ Može se zaključiti da su policijske snage pobunjenih Srba *de facto* nastale početkom srpske pobune 17. kolovoza 1990. te su nastavile djelovati i sljedećih mjeseci, sve do formalnog osnivanja SUP-a SAO Krajine početkom 1991. Jezgru su činili pobunjeni kninski policajci na tome području koje više nije bilo pod kontrolom službenih hrvatskih vlasti.

³¹ *Službeni glasnik Republike Srpske Krajine*, br. 3/1993.

³² *Vjesnik*, 23. kolovoza 1990.

³³ *Vjesnik*, 20. kolovoza 1990.

³⁴ *Vjesnik*, 21. kolovoza 1990.; *Dossier: Knin* (1991: 91).

³⁵ *Suđenje Slobodanu Miloševiću: transkripti*, VII/29, str. 135–136.

³⁶ *Vjesnik*, 2. rujna 1990.; *Vjesnik*, 3. rujna 1990.

Dana 9. rujna „narod Kninske krajine“ obraća se „vrhovništvu Hrvatske“ tvrdeći da vladajući HDZ narušava ustavnopravni poredak Hrvatske, što poprima „oblike genocidnog djelovanja protiv srpskog naroda“. Ponovno se, kao u slučaju posjete srpske delegacije Borisavu Joviću, upozorava na opasnost „građanskog rata u Jugoslaviji“. „Tragični događaj iz 1941. godine... stvorio je uvjerenje kod Srba da se u uslovima ustašoidnosti oružje ne smije dati iz ruku.“ Stoga srpski narod, stoji dalje, traži povratak SUP-a Knin, koji će po „službenoj dužnosti voditi istragu oko posuđivanja oružja iz SJ Knin a o rezultatima obavijestiti javnost“. Do uspostave „ravnopravnog položaja i Srba i Hrvata narod kninske krajine ne želi da oružje iz njegovih ruku pređe u ustaške ruke te poručuje da ga iz ruku ne ispušta a koristit će ga za obranu Jugoslavije“ (Mladineo 2015: 102). Sljedećeg dana, 10. rujna, pregovorima u Donjem Lapcu, koje je predvodio ministar unutarnjih poslova Josip Boljkovac, pokušalo se dogovoriti smirivanje situacije na kninskom području i vraćanje oružja pričuvnog sastava policije otegot iz Stanice javne sigurnosti u Kninu. Važno je pripomenuti da je predsjednik Tuđman upravo zbog Boljkovčeva ugleda kod srpskog stanovništva i iskustva u službi unutarnjih poslova imenovao Boljkovca na mjesto ministra unutrašnjih poslova nadajući se da će time pridonijeti poboljšanju srpsko-hrvatskih odnosa i spriječiti srpsku pobunu.³⁷

U prvi tren činilo se da su predstavnici hrvatskih vlasti, na čelu s Boljkovcem i predsjednikom Vijeća općina Slavkom Degoricijom, te pobunjenih Srba koje je predvodio Milan Babić i predstavnika općine Donji Lapac uspjeli postići dogovor o konkretnim mjerama koje su trebale stabilizirati situaciju; naime, dogovoren je povrat oružja pričuvnog sastava policije Stanice javne sigurnosti Knin, iako doduše bez konkretnih rokova povratka.³⁸ Ministar Boljkovac je pak ponovno prihvatio da se u Saboru pokrene inicijativa za reorganizacijom službe unutarnjih poslova izdvajanjem kninskog područja iz nadležnosti SUP-a Šibenik i osnivanje SUP-a Knin.³⁹ Babić je na sastanku iznio stav da bi SUP u Kninu trebao imati teritorijalnu nadležnost „u najmanju ruku“ nad područjem Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like, no ministar Boljkovac je odgovorio da to „ne dolazi u obzir“ (Očić 1996: 27–28; Rupiće 2007: 26, 66).

Pregovori su popraćeni okupljanjem srpskog stanovništva, što je kod predstavnika MUP-a stvaralo osjećaj nelagodnosti i nesigurnosti.⁴⁰ No predstavnici hrvatskih vlasti smatrali su da je postignut određen rezultat; nakon pregovora Boljkovac je zaključio da su srpski predstavnici „prihvatili da priznaju hrvatsku državnost, hrvatski suverenitet i da žele dalje razgovore te, opet ponavljam, vrate oružje“.⁴¹ Boljkovac je također vrlo optimistično zaključio da je scenarij za destabilizaciju Hr-

³⁷ HR-HMDCDR-69, Zbirka preslika arhivskog gradiva iz raznih izvora, Zapisnik razgovora predsjednika Republike Hrvatske, dr. Franje Tuđmana s Vicom Vukojevićem, zastupnikom u Saboru Republike Hrvatske, održanog 5. prosinca 1993. u Predsjedničkim dvorima, 79.

³⁸ *Vjesnik*, 12. rujna 1990.

³⁹ *Vjesnik*, 12. rujna 1990.; *Dossier: Knin* (1991: 150–151); Boljkovac (2009: 199–200).

⁴⁰ *Dossier: Knin* (1991: 150–151); Boljkovac (2009: 199–200).

⁴¹ *Vjesnik*, 12. rujna 1990.

vatske, koji se oslanjao na otkazivanje poslušnosti MUP-u RH od strane policajaca srpske nacionalnosti, doživio krah jer je „ogromna većina milicionera, iako srpske nacionalnosti, otkazala poslušnost scenaristima i ostali su dosljedni subordinaciji, odani Ministarstvu unutrašnjih poslova i politici Republike Hrvatske“.⁴² Međutim, u konačnici pregovori u Donjem Lapcu nisu imali rezultata i niti jedna od ključnih točaka dogovora nije provedena. Nije započelo vraćanje naoružanja otetog iz Stanice javne sigurnosti u Kninu, a dva dana nakon sastanka u Donjem Lapcu „Savjet narodnog otpora“ je preko Radio Knina upozorio „građane Kninske krajine“ da ne vjeruju hrvatskom vrhovništvu i pozvao ih da ne vraćaju oružje jer ono služi „za obranu Jugoslavije, protiv koje se zalaže hrvatsko vrhovništvo“. Dan ranije je Milan Babić, također preko Radio Knina, opovrgnuo dogovor iz Donjeg Lapca izjavivši da su Srbi na kninskom području izgubili povjerenje u Vladu i MUP RH, te da on može tražiti da se vrati naoružanje „kada budu postojale institucije sigurnosti kojima će narod vjerovati i koje će ga štiti“⁴³. Kao jedan od preduvjeta za vraćanje oružja u Stanicu javne sigurnosti u Kninu naveo je osnivanje SUP-a u Kninu jer bi se na taj način srpskom narodu na tome području vratilo povjerenje u Vladu i Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske (Očić 1996: 28–29). Nakon odbijanja čelnika pobunjenih Srba da provedu dogovor iz Donjeg Lapca, te poruka o nepovjerenju i neloyalnosti hrvatskim vlastima, Vlada nije donijela odluku o osnivanju sekretarijata za unutrašnje poslove u Kninu, iako je MUP doista uputilo takav prijedlog Vladi.⁴⁴

4. POKUŠAJ ODUZIMANJA NAORUŽANJA KRAJEM RUJNA 1990.

U predvečerje rata, koji je u jesen 1990. postajao sve izgledniji, i hrvatske vlasti i pobunjeni Srbi bili su svjesni da će se u nadolazećim sukobima u prvom trenu moći osloniti na policijske snage i njihovo naoružanje. Naoružanje Teritorijalne obrane RH oduzeto je neposredno nakon višestranačkih izbora, a Hrvatska je još bila u sastavu SFRJ i nije imala mogućnost ustrojavanja vlastite vojne sile. Policijske snage stoga su bile jedina oružana sila na koju su se hrvatske vlasti mogle osloniti, pa se ubrzo krenulo u njihovu reorganizaciju. Prema tadašnjem Zakonu o unutrašnjim poslovima, republike su u slučaju potrebe mogle samostalno donijeti odluku o povećanju broja jedinica za posebne namjene. Hrvatska je iskoristila ovu zakonsku mogućnost i početkom kolovoza 1990. u Policijskoj akademiji u Zagrebu je započeo Tečaj za obuku policijskih službenika (Prvi hrvatski redarstvenik). Brigada formirana od 1700 polaznika tečaja bila je prva legalna naoružana postrojba na koju su hrvatske vlasti mogle u potpunosti računati, te je ubrzo nakon osnivanja sudjelovala u prvoj akciji – smirivanju srpske pobune na kninskom području sredinom kolovoza 1990. Ova postrojba je bila baza iz koje su se uskoro razvile druge specijalne policijske postrojbe i popunjavale policijske postaje diljem Hrvatske (Runtić 2004: 73–75; Na-

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Vjesnik*, 13. rujna 1990.; *Dossier: Knin* (1991: 150–151); Boljkovac (2009: 199–200).

⁴⁴ *Vjesnik*, 13. rujna 1990.; *Dossier: Knin* (1991: 150–151); Boljkovac (2009: 199–200); Runtić (2004: 128–129).

zor 2011a: 18–20). Istodobno se zapošljavanjem novih djelatnika policije mijenjao njezin nacionalni sastav. Naslijeđenu iz komunističkog sustava, nacionalnu strukturu djelatnika MUP-a RH obilježavao je nerazmjerno velik postotak Srba u odnosu na njihovu zastupljenost u nacionalnoj strukturi stanovništva Hrvatske. Naime, gotovo 50 posto aktivnog i pričuvnog sastava policije činili su Srbi i djelatnici koji su se izjašnjavali kao Jugoslaveni, nasuprot njihovom udjelu od manje od 15 posto u ukupnom sastavu stanovništva (Nazor 2011a:18). Otkazivanje poslušnosti dijela policijskog sastava srpske nacionalnosti odnosno stanica javne sigurnosti na području zahvaćenom nemirima i njihovo uključivanje u pobunu srpskog stanovništva u ljeto 1990. ukazivalo je hrvatskom vodstvu na to da ne može u potpunosti računati na cjelokupni sastav policije. Posebno velika prevlast policajaca srpske nacionalnosti u aktivnom sastavu bila je u područjima s miješanim ili većinski srpskim stanovništvom (Radelić 2006: 574). Prema Boljkovcu, u srpnju 1990. u Stanici javne sigurnosti u Kninu je od ukupno 89 djelatnika (policajaca i administrativnog osoblja) bilo 88 Srba i jedan Hrvat, dok je prema popisu stanovništva iz 1991. u Kninu živjelo 13% Hrvata (Boljkovac 2009: 198; Popis stanovništva... 1991: 114).

Iako paradržava pobunjenih Srba još nije bila službeno proglašena, niti je imala jasno definiran teritorij, a nije bila ni pod kontrolom srpske vojske, ni potpuno nedostupna hrvatskim vlastima, na dijelu hrvatskog teritorija izrastali su njezini pojedini elementi: jezgra je bila Zajednica općina Sjeverne Dalmacije i Like kojoj su početkom srpnja 1990. pristupile općine Knin, Gračac i Donji Lapac, u kojima je nakon višestranačkih izbora održanih krajem travnja i početkom svibnja 1990. vlast osvojila Srpska demokratska stranka. Budući da je SDS u pojedinim općinama faktično preuzimao vlast, Zajednici općina su tijekom 1990. pristupile i druge općine; odluke o pristupanju donose 12. srpnja Skupština općine Obrovac, 17. srpnja Skupština općine Dvor, 24. srpnja skupštine općina Glina i Vojnić, 19. prosinca Skupština općine Kostajnica i 6. kolovoza Skupština općine Benkovac.⁴⁵

Zbog svega toga hrvatske vlasti bile su svjesne da dio stanica javne sigurnosti nije pod njihovom kontrolom, te je u MUP-u krajem rujna 1990. donesena odluka da se iz svih stanica javne sigurnosti povuče 60% naoružanja pričuvnog sastava policije (Runtić 2004: 130; Nazor 2011a: 23). Naoružanje je bilo potrebno i za naoružavanje novoustrojenih specijalnih jedinica milicije. No provedba zapovijedi izazvala je pobunu dijela srpskog stanovništva koje je smatralo da se radi o „činu provokacije i građanskog rata“ (Očić 1996: 31). U organizaciji Srpske demokratske stranke skupine pobunjenika provalile su u pojedine stanice javne sigurnosti i otele dio naoružanja. Prema ocjeni MUP-a, dio pripadnika službe nije profesionalno obavljao svoje zadatke, te su prema nekima pokrenute i odgovarajuće zakonske mjere.⁴⁶

U Obrovcu se 27. rujna u večernjim satima okupilo oko 200 osoba koje su prosvjedovale zbog oduzimanja naoružanja pričuvnog sastava Stanice javne sigurnosti

⁴⁵ HR-HMDCDR-69, Zbirka preslika arhivskog gradiva iz raznih izvora, kut. 34, Izvješće Ustavnog suda RH u povodu Inicijative Vlade RH od 10. listopada 2002. god. za davanje mišljenja o pojedinim aspektima oslobodilačkih akcija Domovinskog rata i s njima povezanim ovlastima i dužnostima oružanih snaga RH, 11.

⁴⁶ *Vjesnik*, 30. rujna 1990.

koje je odvezeno u sjedište SUP-a Zadar. Povratak oružja iz Zadra zahtijevalo je i Izvršno vijeće općine Obrovac.⁴⁷ Zapovjednik i načelnik Stanice javne sigurnosti Obrovac, iz koje je hrvatska policija uspjela povući veći dio naoružanja rezervnog sastava, optuženi su da su znali za plan oduzimanja naoružanja, no o tome nisu obavijestili čelnike općine, „niti bilo koga od ovdašnjih odgovornih ljudi“, te su time hrvatskim vlastima omogućili da provedu oduzimanje dijela naoružanja koje nije uspjelo tijekom balvan-revolucije prije mjesec i pol dana (Runtić 2004: 130–137; Očić 1996: 30–34). Prema riječima čelnika općine, odnošenje naoružanja omogućili su „izdajnici u lokalnoj stanici milicije“.⁴⁸ Predsjednik obrovačkog Izvršnog vijeća Dušan Olujić je na zahtjev okupljenih pročitao listu „izdajica“ koji su dopustili da se oružje odnese bez znanja općinskog rukovodstva; prozvani su načelnik Stanice javne sigurnosti Mirko Dragičević, zapovjednik Bogdan Gagić te policajci Milan Milić i Živko Dopuđ.⁴⁹ Prosvjedi su nastavljeni i sljedećeg dana. Okupljeno mnoštvo zatražilo je ostavke načelnika i zapovjednika Stanice javne sigurnosti i dvojice policajaca, a zatraženo je i da Stanica javne sigurnosti Obrovac organizacijski postane dijelom „SUP-a Knin“. U suprotnom su prosvjednici prijetili da će prekinuti opskrbu vodom i strujom grada Zadra preko hidroelektrane Obrovac.⁵⁰ Vodovod je doista nakratko zatvoren kod Zatona Obrovačkog, no nakon dolaska djelatnika Stanice javne sigurnosti Obrovac ponovno je pušten u pogon.⁵¹ Tijekom prosvjeda oštećena je imovina nekolicine Hrvata.⁵²

Dana 28. rujna u popodnevnim satima Obrovac je posjetio poznati ekstremist Simo Dubajić, koji je građane poticao da zahtijevaju povrat naoružanja u Stanicu javne sigurnosti. Dubajić je prosvjednike obavijestio da se upravo vraća iz Knina, gdje je zapovjedio postavljanje straža, te da bi isto trebalo učiniti u Obrovcu kao i u Gračacu i Petrinji, kamo se uputio.⁵³ Ubrzo je pokrenuta i konkretna akcija; otprilike pola sata nakon ponoći oko 150 osoba naoružanih šipkama i metalnim polugama provalilo je u skladište oružja iz kojeg je oduzeto preostalo naoružanje pričuvnog sastava, te lovačke puške koje su ondje bile pohranjene.⁵⁴ Ukradeni su snajperi, poluautomatske puške, puškomitraljezi, ukupno 86 komada raznog naoružanja i

⁴⁷ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH Brzovav broj: 511-01-35-D-26900/90., 28. 9. 1990.

⁴⁸ *Politika*, 30. rujna 1990.

⁴⁹ *Vjesnik*, 29. rujna 1990.

⁵⁰ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Izvješće Operativnog dežurstva MUP-a RH broj: 511-01-35-D-26900/90., 28. 9. 1990.

⁵¹ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Brzovav SJS Obrovac, broj: 511-17-30-1386/6., 28. 9. 1990.

⁵² HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Izvješće Operativnog dežurstva MUP-a RH, broj: 511-01-35-D-26900/90., 28. 9. 1990.

⁵³ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Brzovav SJS Obrovac, broj: 511-17-30-1386/5, 28. 9. 1990.

⁵⁴ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Brzovav SJS Obrovac, broj: 511-17-30-1386/7, 29. 9. 1990.

neutvrđena količina municije.⁵⁵ U Stanici javne sigurnosti u tom se trenutnu nalazilo samo pet policajaca, jer su, prema objašnjenju iz Stanice javne sigurnosti Obrovac, dvije policijske patrole bile u obilasku terena, pa nije pružen otpor krađi oružja iz skladišta.⁵⁶ Može se zaključiti da se nije radilo o slučajnosti da se u Stanici nalazilo samo pet policajaca uzmemo li u obzir da su se tijekom protekle noći i dana odvijali prosvjedi praćeni nasiljem i zahtjevima za oružjem pričuvnog sastava, te da se pobunjenicima na ovaj način omogućilo nasilno provaljivanje u skladište oružja.

U Gračacu se 29. rujna okupilo oko 600 prosvjednika kojima su se obratili predsjednik općinske skupštine Vojislav Lukić i zastupnik u Vijeću općina Ratko Ličina, tvrdeći da oružje pričuvnog sastava iz Stanice javne sigurnosti u Gračacu nije povučeno. Prosvjednici su uputili četiri izaslanika, koji su nakon obilaska Stanice javne sigurnosti potvrdili da oružje nije odneseno te su se zatim razišli kućama.⁵⁷

Predsjednik Skupštine općine Donji Lapac David Rastović je krajem rujna upozorio hrvatske vlasti u vezi oduzimanja dijela naoružanja pričuvne policije: „Nikome nećemo dozvoliti da nas ni pod kakvim opravdanjima ni uslovima razoruža. Takav atak na sigurnost srpskog naroda u Hrvatskoj smatramo činom provokacije građanskog rata, te upozorenjem nadležnih institucija sebe rešavamo svake odgovornosti za teške posljedice do kojih može doći.“⁵⁸ Prosvjednici su provalili u zgradu Stanice javne sigurnosti u Donjem Lapcu i otuđili oko 180 komada oružja dugih cijevi i streljiva (Marijan 2006: 220).

Prilikom oduzimanja oružja pričuvnog sastava policije glavnina se prosvjeda, te čak i sukoba srpskog stanovništva sa snagama MUP-a dogodila u pojedinim mjestima na Banovini (Runtić 2004: 130–137; Očić 1996: 30–34). U Petrinji je načelnik Stanice javne sigurnosti nakon zaprimljene zapovijedi organizirao noću 27. na 28. rujna prijevoz oružja u SUP Sisak, no o tijeku akcije obaviješteni su pobunjeni Srbi koji su na cesti Petrinja – Sisak inscenirali prometnu nesreću i tako zaustavili konvoj s naoružanjem. Pripadnici Srpske demokratske stranke na čelu s predsjednikom petrinjskog ogranka stranke Brankom Polimcem okružili su vozila i prijetili da će oteti naoružanje te su tražili da se isto vrati u Petrinju. Oružje je vraćeno u Stanicu javne sigurnosti oko čije se zgrade već noću, a posebno u jutarnjim satima počelo okupljati srpsko stanovništvo iz okolnih sela, predvođeno pripadnicima Srpske demokratske stranke, tražeći da se spriječi odvoženje oružja ili da se ono prebaci u vojarnu JNA.⁵⁹

⁵⁵ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Izvješće Operativnog dežurstva MUP-a RH, broj: 511-01-35-D-26900/90., 29. 9. 1990.

⁵⁶ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Brzjav SJS Obrovac, broj: 511-17-30-1386/7., 29. 9. 1990.

⁵⁷ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Brzjav SJS Gračac, broj: 511-04-21-1177/90., 29. 9. 1990; Brzjav Operativnog dežurstva MUP-a RH, broj: 511-01-35-D-26900/90., 30. 9. 1990.

⁵⁸ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Izvješće Operativnog dežurstva MUP-a RH, broj: 511-01-35-D-26900/90., 28. 9. 1990.

⁵⁹ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Krivična prijava protiv Kalambura Adama, Lončarević Ljubana i Prečanica Dušana Okružnom javnom tužilaštvu Sisak i Okružnom sudu u Sisku, 1. 10. 1990.

Sutradan ujutro se oko zgrade Stanice javne sigurnosti okupilo nekoliko tisuća ljudi, u okolnim ulicama podignute su barikade i prekinut je promet. Od 11 sati na ulazu u Petrinju čekali su pripadnici Antiterorističke jedinice Lučko na čelu s Markom Lukićem, koji su zbog sve napetije situacije krenuli u središte grada (Gajdek 2008: 58). Prema svjedočenju pripadnika specijalne policije, na ulazu u grad dočekalo ih je više od tisuću srpskih ekstremista s kamenjem i bocama, a cesta prema policijskoj postaji prepriječena je šleperom punim cigle. Istodobno je u Dvor i Glinu upućeno pedesetak pripadnika Antiterorističke jedinice Lučko predvođenih Mladenom Markačem i Vladimirom Faberom.⁶⁰

Grupa prosvjednika provalila je u prostorije i skladište Stanice javne sigurnosti odakle je odnesen dio naoružanja.⁶¹ Napetu situaciju dodatno je otežavala činjenica da su u Petrinji bile smještene dvije vojarnje JNA od kojih se jedna nalazila u centru grada, nasuprot zgrade Stanice javne sigurnosti. Nakon što je Antiteroristička jedinica Lučko ušla u središte grada i rastjerala demonstrante, dio pobunjenih Srba preskočio je ogradu i ušao u prostor vojarnje JNA Šamarica (Gajdek 2008: 60). Pobunjenici su bili naoružani i vatrenim oružjem te je 28. rujna ispred zgrade Stanice javne sigurnosti iz vatrene oružja ranjen Josip Božićević, pripadnik tečaja Prvi hrvatski redarstvenik.⁶² Ispred policijske postaje pretučena su i dvojica novinara Hrvatske televizije.⁶³ Tijekom intervencije u Petrinji uhićeni su i saborski zastupnici Srpske demokratske stranke Jovan Opačić i Dušan Zelenbaba, kod kojih su pronađeni pištolji. Nakon informativnog razgovora u policijskoj stanici obojica su pušteni i zaputili su se prema Pakracu, gdje zatim također izbijaju neredi (Runtić 2004: 131).

U večernjim satima su pripadnici Antiterorističke jedinice Lučko uhitili načelnika petrinjske postaje Ljubana Lončarevića, koji je optužen za nesavjestan rad u službi, te još nekoliko srpskih pobunjenika.⁶⁴ Bilo je jasno da su pobunjeni Srbi imali potporu dijela petrinjskih policajaca srpske nacionalnosti, posebice načelnika Lončarevića, te da su djelovali u suradnji s JNA koja ih je nakon dolaska pripadnika Antiterorističke jedinice Lučko primila u prostoru vojarnje (Gajdek 2008: 60). Policija je tijekom kriminalističke obrade utvrdila da su načelnik Stanice javne sigurnosti Lončarević, potpredsjednik Skupštine općine Petrinja Dušan Prečanica (bivši čelnik SKH-SDP-a, koji je prešao u Savez komunista – Pokret za Jugoslaviju i postao jedan od njezinih čelnika u Petrinji) i direktor Radne zajednice Gavrilović Adam Kalambura (koji je donedavno bio predsjednik Općinskog komiteta SKH-SDP-a) surađivali tražeći moguće povode za izazivanje nereda na području Petrinje, ali i šire s ciljem izazivanja oružanog sukoba, te da su kao povod planirali iskoristiti promjene odora i simbola

⁶⁰ *Specijalna policija u Domovinskom ratu 1990. – 1996.*, 2017., str. 112.

⁶¹ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Krivična prijava protiv Kalambura Adama, Lončarević Ljubana i Prečanica Dušana Okružnom javnom tužilaštvu Sisak i Okružnom sudu u Sisku, 1. 10. 1990.

⁶² HR-HDA-1745 Operativni štab MUP-a RH, Brzjav SJS Petrinja, broj: 511-10-51-02/90; RUNTIĆ, Rat prije rata, 133.

⁶³ *Vjesnik*, 29. rujna 1990.

⁶⁴ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Brzjav SUP-a Sisak, broj: 511-10-02-SP-40/128-14/90., 29. 9. 1990.

na policijskim odorama. Lončarević je imao zadatak izvještavati Kalamburu o stanju u petrinjskoj Stanici javne sigurnosti, te ga je izvijestio o najavljenom izuzimanju naoružanja pričuvnog sastava, a istoga dana kada je stigla zapovijed o izuzimanju naoružanja Lončarević, Prečanica i Kalambura održali su sastanak na kojem se raspravljalo o stanju u Stanici javne sigurnosti. U policijskoj je istrazi također utvrđeno da tijekom okupljanja prosvjednika i nemira Lončarević nije poduzeo adekvatne mjere za osiguranje zgrade i oružja u njoj, te je izvještavao o događajima u Stanici javne sigurnosti Kalamburu, dok je Prečanica kontaktirao predvodnike pobunjenika Branka Polimca i Aleksandra Cvetojevića. O suradnji s JNA svjedoči i podatak da su Polimac i Cvetojević izbjegli uhićenje sklonivši se, prema saznanjima policije, najvjerojatnije u petrinjsku vojarnu JNA.⁶⁵

U Dvoru je 27. rujna dio naoružanja pričuvnog sastava policije prebačen u Sisak, što je organizirao načelnik Stanice javne sigurnosti Milan Šerbula, nakon čega je dio lokalnih Srba donio odluku da se otme preostalo naoružanje. Načelnik Šerbula tome se pokušao suprotstaviti, te je zbog toga zamalo pretučen.⁶⁶ Naime, 28. rujna se oko zgrade Stanice javne sigurnosti u nekoliko navrata okupilo oko 1000 osoba iz okolice, ali i iz općine Bosanski Novi. Prijeteći i psujući, mnogi od njih pod utjecajem alkohola, tražili su da iz postaje izađu „izdajnici“, te su nešto iza 20 sati uz prijetnje uspjeli prodrijeti u prostorije Stanice javne sigurnosti. U prvi tren je ispred stanice dvadesetak policajaca uspostavilo kordon i odbilo prvi napad građana. Okupljenima su se pokušali obratiti zapovjednik i načelnik Stanice javne sigurnosti, međutim bili su galamom i zvižducima onemogućeni. Nakon toga je okupljena masa uspjela probiti policijski kordon i ući u prostorije stanice te oteti preostalo naoružanje pričuvnog sastava policije, kao i uskladišteno naoružanje koje je privremeno bilo oduzeto građanima.⁶⁷ Prema procjenama MUP-a, otuđeno je oko 50 komada dugog i kratkog oružja i četiri sanduka municije različitog kalibra.⁶⁸ Noću je u Dvor s ciljem uspostave reda stigla postrojba policije sastavljena od Antiterorističke jedinice Lučko i polaznika tečaja Prvi hrvatski redarstvenik. Uhićeno je više osoba, a neredi su se nastavili sljedećeg dana kada su okupljeni građani zahtijevali da se uhićene osobe puste na slobodu. Pripadnici policije su upotrijebivši fizičku snagu i suzavac uspostavili red. Nakon toga su pripadnici specijalne policije krenuli u pretres kuća

⁶⁵ HR-HDA-1745 Operativni štab MUP-a RH, Krivična prijava protiv Kalambura Adama, Lončarević Ljubana i Prečanica Dušana Okružnom javnom tužilaštvu Sisak i Okružnom sudu u Sisku, 1. 10. 1990.

⁶⁶ HR-HMDCDR- 42, Političke stranke RSK, kut. 4, „Opštinski odbor Srpske demokratske stranke Dvor na Uni, Dvor“, 20. 12. 1990., Prijedlozi za nadopunu dnevnog reda nastavka 5. Zajedničke sjednice VMZ, VUR, DVP SO Dvor zakazane za dan 21. 12. 1990. godine; Ličina (1990: 2); HR-HMDCDR-2, SJB Dvor, kut. 1, „Izjava Dušana Babića, radnika SJB Dvor u vezi incidenta sa milicionerom Vranešević Draganom koji se dogodio dana 20. 8. 1993. godine“; „Napadnut načelnik SJS“, *Vjesnik*, 29. rujna 1990., str. 12.

⁶⁷ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Brzovaj SJS Dvor, broj: 511-10-21-1495/90., 29. 9. 1990; Brzovaj SUP-a Sisak, broj: 01/2-SP-40/128-14/12-90., 28. 9. 1990; Ličina (1990: 2).

⁶⁸ HR-HMDCDR-69, Zbirka preslika gradiva iz raznih izvora, kut. 20, RSUP, Informacija o događajima u nemirima obuhvaćenim općinama RH, 7. 11. 1990.

za koje se sumnjalo da se u njima nalazi oteto naoružanje, te su pronađeno oružje oduzeli.⁶⁹ Na taj način su Stanici javne sigurnosti Dvor vraćena dva pištolja, jedan automat, dvije poluautomatske puške, jedan puškomitraljez i manja količina različite municije.⁷⁰ Prema sjećanjima specijalaca, domicilni policajci su se rezervirano odnosili prema akciji i kolegama iz Zagreba (Runtić 2004: 134).

Izvršno vijeće općine Dvor je na sjednici održanoj povodom ovih događaja zatražilo od MUP-a povlačenje specijalnih jedinica s područja općine, tvrdeći da postojeće policijske snage mogu održavati red i mir, a u slučaju potrebe mogu se angažirati pripadnici pričuvnog sastava. Zatraženo je također da se pravosudni postupak nad privedenim građanima okonča u najkraćem mogućem roku i da se građani puste kućama, a da se pritvoreni odbornici zakonski ne sankcioniraju zbog dužnosti koje obnašaju. Na kraju je upućen zahtjev MUP-u da se Stanici javne sigurnosti Dvor vrati oduzeto naoružanje pričuvnog sastava policije uz napomenu da će se uputiti proglas građanima koji su oteli naoružanje da ga vrate u policijsku stanicu.⁷¹

U Glini su se 28. rujna okupili prosvjednici i tražili da im se podijeli oružje ili da se ono uopće ne izuzima iz skladišta. Stoga su poslani pripadnici Antiterorističke jedinice Lučko, koji su u Glinu stigli oko 16 sati, ali su se povukli u selo Graberje i ondje čekali daljnji razvoj situacije. Međutim, broj demonstranata ispred Stanice javne sigurnosti i dalje se povećavao, a jačali su i njihovi zahtjevi za predaju naoružanja iz skladišta Stanice javne sigurnosti. Uvečer oko 21 sat grupa građana je razvalila prozor s rešetkama na spremištu oružja i ono je začas razneseno.⁷² To se, tvrdio je komandir Stanice javne sigurnosti u Glini Mile Divjakinja, dogodilo jer su čelnici Srpske demokratske stranke popustili pred zahtjevima prosvjednika, te su se odlučili za provalu u skladište oružja. Divjakinja je tvrdio i da su glinski policajci pružili otpor, no nisu uspjeli spriječiti napad. Prosvjednicima je, prema njegovim riječima, otpor pružilo 13 policajaca, što je doista premalen broj za uspješnu intervenciju protiv prosvjednika, no, s druge strane, sudeći prema njegovu izvještaju, policija nije upotrijebila oružje, a „izuzev oštećenja uniforme i dijelova civilne odjeće“ nije bilo ozlijeđenih policajaca, što svjedoči da nije pružen ozbiljan otpor prosvjednicima. Stoga se može zaključiti da je komandir Stanice javne sigurnosti Glina Mile Divjakinja u izvještaju pokušao zamaskirati svoju stvarnu ulogu u ovim događajima i opravdati neuspjeh ili nedovoljan angažman policajaca da zaštite policijsko naoružanje od pobunjenika.⁷³

Rukovodstvo MUP-a je zaključilo da Divjakinja nije profesionalno odradio svoj zadatak i da je najvjerojatnije surađivao s pobunjenim Srbima. Pripadnici specijalne

⁶⁹ HR-HMDCDR - 69, Zbirka preslika gradiva iz raznih izvora, kut. 20, RSUP, Informacija o događajima u nemirima obuhvaćenim općinama RH, 7. 11. 1990.; Runtić (2004: 130–137).

⁷⁰ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Brzovav SUP-a Sisak, broj: 511-10-02-SP-40/128-14/90., 29. 9. 1990.

⁷¹ HMDCDR, SO Dvor, Dopis Izvršnog vijeća SO Dvor, Vladi, MUP-u i MO RH, broj: 2120-01-2-90-2., 29. 9. 1990.

⁷² *Vjesnik*, 1. listopada 1990.

⁷³ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Izvješće SJS Glina, broj: 511-10-30-SP-8/90., 29. 9. 1990.

policije su ga tijekom intervencije u Glini uhitili, te je odveden najprije u Sisak, a zatim u Zagreb. Divjakinja je zatim smijenjen, a da bi se situacija u Glini primirila kao njegovu zamjenu Policijska uprava Sisak imenovala je inspektora srpske nacionalnosti, koji je uskoro zamijenjen drugim, te zatim trećim inspektorom također srpske nacionalnosti, koji su imali zadatak pronaći i vratiti oteto naoružanje, no svi su uskoro smijenjeni jer nisu mogli ili htjeli izvršiti ovu zapovijed.⁷⁴

Nije uspio ni pokušaj preuzimanja oružja pričuvne policije u Pakracu, čemu se usprotivio zapovjednik pakračke policije Jovo Vezmar uz obrazloženje da će se time izazvati dodatni nemiri u gradu. Istovremeno se, naime, u Pakracu obilježavala 300. godišnjica doseljenja Srba u zapadnu Slavoniju, kojoj je, uz isticanje četničkog znakovlja, prisustvovao velik broj lokalnih Srba, prema nekim informacijama okupilo se oko 4000 ljudi.⁷⁵ O zahtjevu za izuzimanje naoružanja obaviješten je i lokalni SDS, čiji su se naoružani pripadnici, njih nekoliko stotina, okupili oko zgrade Stanice javne sigurnosti. Zahtjev da oružje ostane u Pakracu uputili su čelnik pakračkog SDS-a Veljko Džakula i pakračko Izvršno vijeće (Miškulin 2011: 367). MUP je 29. rujna Skupštini općine Pakrac uputio dopis da se do daljnjega neće provesti planirano izuzimanje oružja pričuvnog sastava milicije iz Stanice javne sigurnosti.⁷⁶

Na temelju svega iznesenog može se izvući nekoliko zaključaka. Ponajprije, u rujnu 1990. u općinama koje su pristupile Zajednici općina Sjeverne Dalmacije i Like dolazi do masovnog otkazivanja poslušnosti policajaca srpske nacionalnosti čelništvu MUP-a. Žarište pobune bilo je u općinama koje su pristupile Zajednici općina Sjeverne Dalmacije i Like na području Banovine te u Donjem Lapcu, u kojem je oružje oduzeto pa vraćeno u kolovozu, i u Obrovcu, u kojem u kolovozu nije uspjelo oduzimanje naoružanja pričuvnog sastava. Knin je krajem rujna nedostupan hrvatskim vlastima. Radilo se najvjerojatnije o koordiniranoj akciji iza koje su stajali čelništvo Zajednice općina i Srpska demokratska stranka, odnosno o dogovoru da se ne dopusti daljnje izuzimanje naoružanja u policijskim postajama Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like, koje je trebalo sačuvati za potrebe srpskih pobunjenika u budućem oružanom sukobu. Pomoć prosvjednicima u onemogućavanju provedbe zapovijedi MUP-a svesrdno su pružile lokalne općinske vlasti u kojima je Srpska demokratska stranka imala znatan utjecaj, koje su u ovim nemirima odigrale značajnu ulogu. Primjerice, Izvršno vijeće Skupštine općine Dvor je na izvanrednoj sjednici održanoj 28. rujna uputilo prosvjed Vladi RH „što je svojim postupkom izuzimanja naoružanja rezervnog sastava policije izazvalo uznemirenost građana općine“, te je zatražilo da se vrati naoružanje izuzeto iz Stanice javne sigurnosti dan ranije i podijeli pričuvnom sastavu Stanice javne sigurnosti. Također, upozoreno je da institucije Republike

⁷⁴ HR-HMDCDR-2., kut. 1071/1, Službena zabilješka sastavljena dana 8. 9. 1994. godine u prostorijama SM Glina od strane ovlaštenog službenog lica Kraguljac Sime u vezi rada i postupanja Stojana Stojića, zapovjednika Policijske stanice Glina u vrijeme prije rata; Runtić (2004: 135).

⁷⁵ HR-HMDCDR-2, Komanda 32. Korpusa JNA, Organ bezbednosti, Strogo poverljivo, 52-33., „Bezbedonosno stanje općine Pakrac“, 4. 10. 1990; „Spriječeno otimanje oružja u Srbu i Pakracu“, *Vjesnik*, 1. listopada 1990., str. 14.

⁷⁶ Dopis MUP-a RH, broj: 511-01-54-pov. 52/5-1990., 29. 9. 1990.

Hrvatske ne smiju poduzimati slične akcije bez znanja općinskih tijela vlasti. Vlada je upozorena da snosi odgovornost i za „eventualno stanje koje bi moglo nastati od strane okupljenih građana”.⁷⁷ Sjednicu je održalo i Izvršno vijeće Skupštine općine Glina te je odaslalo priopćenje da su „za nastalu sjednicu odgovorni i hrvatska vlada i Ministarstvo unutrašnjih poslova RH, zbog nerazumljivih i loših poteza što iritiraju narod”, zaključujući da Izvršni savjet neće prihvatiti odgovornost za moguće posljedice ako dođe do smjenjivanja zaposlenika SUP-a i uhićenja građana.⁷⁸ Slično je bilo i priopćenje Skupštine općine Petrinja, kojim se tražilo puštanje na slobodu svih uhićenih zbog sudjelovanja u neredima, povlačenje specijalnih postrojbi, te da javni red i mir osiguravaju djelatnici petrinjske Stanice javne sigurnosti.⁷⁹ U Obrovcu, u kojem je policija uspjela oduzeti većinu naoružanja pričuvnog sastava i odnijeti ga u Zadar, čelnici općine optužili su zapovjednika i načelnika Stanice javne sigurnosti da su znali za plan oduzimanja naoružanja, no o tome nisu obavijestili čelnike općine, „niti bilo koga od ovdašnjih odgovornih ljudi”, te su time hrvatskim vlastima omogućili da provedu oduzimanje dijela naoružanja koje nije uspjelo prije mjesec i pol dana – tijekom balvan-revolucije (Runtić 2004: 130–137; Očić 1996: 30–34). Iz ovoga se može zaključiti da su lokalne vlasti, kao i u kninskom slučaju, tijekom balvan-revolucije smatrale da imaju ingerenciju nad poslovima službe unutarnjih poslova na području općine i da autonomno upravljaju „narodnom milicijom”. U mjestima s većinski srpskim stanovništvom u kojima je uspjelo izuzimanje naoružanja, općinske vlasti optužile su policiju za izdaju „naroda” i neposluh općinskim tijelima vlasti koja su, tvrdilo se, trebala biti obaviještena o ovim akcijama. Istog su stava bili i prosvjednici u Obrovcu, koji su tražili ostavke zapovjednika i načelnika Stanice javne sigurnosti. Ovako upozoreni, čelnici obrovačke Stanice javne sigurnosti omogućili su prosvjednicima, ostavivši samo pet policajaca u postaji, da se domognu preostalog naoružanja iz postaje. Stoga je i MUP u priopćenju upozorio da je policija tijelo hrvatske države kojim upravljaju Vlada i nadležno ministarstvo, naglasivši da tijela unutarnjih poslova na terenu nisu „posjed” tijela vlasti pojedinih općina koje „pokušavaju staviti policiju u funkciju nekakvih lokalnih interesa”.⁸⁰

Može se stoga nedvojbeno zaključiti da je neučinkovitost dijela policijskih postaja u provedbi zapovijedi o izuzimanju naoružanja bila posljedica pobune dijela policajaca tih postaja protiv MUP-a, odnosno novoizabranih hrvatskih vlasti. Činjenica je da MUP, čak i nakon otvorene oružane pobune u Kninu u kojoj je sudjelovala i tamošnja policija, nije proveo kadrovske promjene u lokalnim policijskim postajama, a i nakon sukoba u rujnu nastojalo se da u mjestima koja su većinski naseljena Srbima čelna mjesta u policijskim postajama obnašaju policajci srpske nacionalnosti. Razlog tomu bilo je nastojanje da se u pobunom zahvaćenim područjima situacija smiri, odnosno da se pobuna sanira mirnim putem. Tijekom oduzimanja naoružanja pričuvnog sastava policije pojedini su zapovjednici policijskih postaja pokušali (ili su čak uspjeli)

⁷⁷ Dopis Izvršnog vijeće SO Dvor, kl. 815-05/01-90-1., ur. broj: 2120-01-90-1., 28. 9. 1990.

⁷⁸ *Vjesnik*, 1. listopada 1990.

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ *Vjesnik*, 29. rujna 1990.

u trokutu policija – općinske vlasti – pobunjeni demonstranti predvođeni SDS-om (i četničkim vođama poput Sime Dubajića) provesti zapovijed MUP-a (Obrovac, Dvor), ali su ih insceniranim sukobima nadjačala ostala dva subjekta i ostali policajci srpske nacionalnosti u postajama. S druge strane su neki od zapovjednika stanica javne sigurnosti, kao što su primjerice uhićeni Ljuban Lončarević i Mile Divjakinja, surađivali s pobunjenicima, kao i dio policajaca srpske nacionalnosti. O razmjerima te suradnje svjedoči policijska istraga protiv Ljubana Lončarevića u kojoj je utvrđeno da su on i nekolicina istaknutih petrinjskih Srba tražili povod za izazivanje sukoba u Petrinji, te da su kao jedan od povoda planirali iskoristiti promjenu socijalističkih simbola na policijskim odorama. U vezi toga je predsjednik Skupštine općine Glina Velibor Matijašević ocijenio da je najteže policiji jer se „našla u raskoraku između naroda kojem pripada i naredbi iz Zagreba i Siska“. S druge strane zamjenik ministra unutrašnjih poslova Perica Jurič zaključuje: „Većina milicijskog sastava u Petrinji, Glini i Dvoru na Uni ‘umočeni’ su u ove događaje do guše... Isti su bili oni koji su stanicu okružili i oni koji su je trebali braniti. Da nije tako, oružje nikako ne bi bilo oteto i ne bi uopće došlo do ovih nemilih događaja“ (Gajdek 2008: 62). Uskoro u policijske stanice na Banovini i u ostalim dijelovima Hrvatske stižu novozaposleni policajci hrvatske nacionalnosti koji su prošli tečaj Prvi hrvatski redarstvenik (Ružić 2015: 722; Runtić 2003: 109–119).

Praćenjem rada Srpske demokratske stranke i situacije na područjima koja su naseljena većinski srpskim stanovništvom, Služba državne sigurnosti je krajem listopada 1990. ocijenila da bi u sukobu sa srpskim snagama pojedine policijske stanice branila tek polovina aktivnog sastava policije, dok bi se ostali pridružili srpskim teroristima (Marijan 2006: 221).

5. POBUNA POLICAJACA SRPSKE NACIONALNOSTI U SEKRETARIJATU ZA UNUTRAŠNJE POSLOVE U ZADRU I SLUČAJ GORANA ALAVANJE

Zbog neodrživo lošeg stanja u Sekretarijatu za unutrašnje poslove u Zadru, na čijem se području odgovornosti dijelom odvijala balvan-revolucija, 30. listopada 1990. održan je sastanak svih zaposlenika SUP-a, kojemu je predsjedao zamjenik ministra unutrašnjih poslova Perica Jurič.⁸¹ Sastanku je prethodio 22. listopada održan sastanak rukovodstva zadarskog SUP-a i policajaca većinom srpske nacionalnosti na kojem su sudionici iznosili svoje primjedbe na stanje u policiji i političke promjene u Hrvatskoj. Budući da rukovodstvo SUP-a, „prema vlastitom priznanju“, nije bilo spremno dati odgovore na postavljena pitanja, prisutni policajci su „izražavajući nezadovoljstvo i nepovjerenje“ rukovodstvu SUP-a prihvatili obećanje da će odgovore dobiti uskoro na novom sastanku.⁸² Važno je spomenuti da je sekretar zadarskog SUP-a na sastanku održanom 30. listopada počeo čitati primjedbe s prethodnog skupa s namjerom da na njih odgovori. Međutim, zamjenik ministra ga je upozorio da nije dužan policajcima objašnjavati odluke i poteze rukovodstva SUP-a i ostalih

⁸¹ *Vjesnik*, 31. listopada 1990.

⁸² HM-HMDCDR-23, kut. 1, Otvoreno pismo milicionera SUP-a Zadar, 5. 11. 1990.

tijela vlasti Republike Hrvatske. Jurič je u uvodnom izlaganju istaknuo da se policajci moraju ponašati profesionalno u skladu sa zakonima i propisima koji reguliraju njihova radna prava i obveze, a da svoja građanska prava mogu ostvarivati izvan radnog vremena kao i ostali građani Hrvatske.

Završavajući svoje izlaganje, Perica Jurič je upozorio prisutne policajce da mogu postavljati pitanja, ali da ona ne budu u maniri „moralno-političke rasprave“ jer sastanak nije miting ili politička tribina. Međutim, ne pridržavajući se te sugestije, policajac srpske nacionalnosti Zdravko Graovac je rekao da zamjenik ministra razvodnjava problem. Jurič ga je upozorio da mora postaviti pitanje, a ne njega učiti kako će raditi. Budući da Graovac nije odustajao, Jurič mu je oduzeo riječ nakon čega je većina policajaca srpske nacionalnosti napustila skup. Unatoč tome sastanak je nastavljen, a Jurič je, uz izjavu da su oni koji su napustili sastanak napustili službu, od rukovodstva SUP-a zatražio da utvrdi koji su policajci napustili sastanak.⁸³

Prema srpskim izvorima, 2. studenog su u Sekretarijatu za unutrašnje poslove u Zadru počela saslušavanja policajaca radi izricanja stegovnih mjera,⁸⁴ a 8. studenog disciplinska komisija SUP-a izrekla je mjeru suspenzije s posla za 16 policajaca radi težih povreda radne discipline. Do izricanja konačne mjere komisija je trebala utvrditi stupanj odgovornosti za svakog policajaca pojedinačno i u skladu s tim izreći im konačnu mjeru.⁸⁵ Važno je napomenuti da je u međuvremenu, u cilju razrješavanja problema u zadarskom SUP-u, MUP imenovao Tomislava Stanića, pomoćnika načelnika javne sigurnosti MUP-a, vršiteljem dužnosti sekretara SUP-a u Zadru.⁸⁶

Kao odgovor na postupke MUP-a objavljeno je Otvoreno pismo milicionara SUP-a Zadar, koje su 5. studenog 1990. civilnim i vojnim tijelima vlasti Republike Hrvatske i SFR Jugoslavije uputila 142 potpisana policajca uglavnom srpske nacionalnosti.⁸⁷ U policijskim stanicama SUP-a Zadar organizirani su skupovi potpore suspendiranim policajcima, a prikupljanje potpisa predvodio je jedan od suspendiranih – Zdravko Graovac.⁸⁸ U pismu na tri stranice u obliku pitanja i tvrdnji potpisnici su zamjerali hrvatskim vlastima političke odluke i uvođenje novosti u organizaciji i radu MUP-a, za koje su ustvrdili da su uperene protiv srpskog naroda i policajaca srpske nacionalnosti. Od tijela vlasti kojima je pismo upućeno na kraju se traži da poduzmu odgovarajuće mjere povodom „ovoga teškog i nemilog slučaja“.⁸⁹

⁸³ *Vjesnik*, 31. listopada 1990.

⁸⁴ HM-HMDCDR-23, kut. 1, Otvoreno pismo milicionera SUP-a Zadar, 5. 11. 1990.

⁸⁵ Suspendirani policajci su od SUP-a tražili „jedinstveno postupanje prema svim drugim radnicima koji su napustili sastanak“, a njih je navodno bilo još dvadesetak. Brzjav SUP-a Zadar, broj: 511-17-01-SP-158/90., 8. 11. 1990.

⁸⁶ *Vjesnik*, 10. listopada 1990.

⁸⁷ HM-HMDCDR-23, kut. 1, Otvoreno pismo milicionera SUP-a Zadar, 5. 11. 1990.

⁸⁸ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Brzjav SJS Benkovac, broj: 511-17-11-3658/2-90., 8. 11. 1990; Brzjav SJS Benkovac, broj: 511-17-11-3658/90., 8. 11. 1990; Brzjav SUP-a Zadar, broj: 511-17-01-SP-158/90., 8. 11. 1990.

⁸⁹ HM-HMDCDR-23, kut. 1, Otvoreno pismo milicionera SUP-a Zadar, 5. 11. 1990.

Napad na policijsku patrolu Stanice javne sigurnosti Benkovac u noći 22. na 23. studenog 1990. kod Obrovca, kada je ubijen policajac Goran Alavanja, na najgrublji je način postavio pitanje lojalnosti hrvatskom MUP-u policijskih postaja na području obrovačke i benkovačke općine. Nakon već opisanih događaja na ovom području u kolovozu i rujnu, 21. studenoga je iz Policijske uprave Zadar najavljeno organiziranje policijske službe iz središta u Zadru na čitavom području odgovornosti, dakle i na području obrovačke i benkovačke općine. Sljedećeg dana je preko obrovačke policijske postaje Policijskoj upravi Zadar pristigla poruka Sime Dubajića (koji je u to vrijeme vodio naoružanu grupu od šezdesetak pobunjenika na području južnog Velebita), „da na područje Obrovca ne dolaze i da ne dolazi policija i inspektori iz Zadra jer će se pucati na njih. Mogu doći u Kruševo i Jasenice [uz Medviđu, jedina mjesta u obrovačkoj općini većinski naseljena Hrvatima, op. a.], ali nikako dalje“ (Vučur 2017: 598). Dan kasnije, 23. studenoga, na križanju cestovnih pravaca Obrovac – Benkovac – Žegar dolazi do oružanog napada na policijsku patrolu benkovačke policijske postaje u kojem je smrtno stradao policajac srpske nacionalnosti Goran Alavanja, ranjen je Stevan Bukarica, dok treći policajac, Jovo Graovac, nije ozlijeđen. Postoji još niz nerazjašnjenih pitanja u vezi ovog ubojstva, ali u kontekstu teme koju analiziramo jasno je da je ovaj događaj pobunjenim Srbima poslužio kako bi se na ovom području radikalizirala situacija i izazvale dodatne napetosti i rast nepovjerenja između hrvatskog i srpskog stanovništva, te, još važnije, zatražilo da Policijska uprava Zadar povuče svoje patrole s područja općine Benkovac, a da se ova policijska postaja pripoji SUP-u Knin. I iz Obrovca su uslijedile optužbe na račun Policijske uprave Zadar, te, kao i iz Benkovca, zahtjevi da istragu preuzmu snage Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove (Vučur 2017: 591).⁹⁰

⁹⁰ Pitanje pogibije Gorana Alavanje do danas izaziva određene kontroverze, odnosno postavlja se pitanje je li riječ o prvom ubijenom hrvatskom policajcu u Domovinskom ratu. Naime, Alavanji je 2006. godine priznat status hrvatskog branitelja, dok se istodobno službeno navodi (i obilježava datum njegove pogibije) da je prvi ubijeni hrvatski policajac Josip Jović, koji je poginuo 31. ožujka 1991. u akciji na Plitvičkim jezerima. Goran Alavanja naveden je i u registru poginulih pripadnika milicije Republike Srpske Krajine (HR-HM-DCDR-20, Ministarstvo unutrašnjih poslova „RSK“, Popis poginulih pripadnika milicije RSK, kut. 21), u evidenciji poginulih boraca Ministarstva obrane Republike Srpske Krajine (HR-HMDCDR-5, Ministarstvo obrane „RSK“, Pravni, personalni i financijski sektor, kut. 20), te u nizu popisa poginulih pripadnika snaga pobunjenih Srba. Činjenica je da su u vrijeme njegove pogibije i vrlo kompleksnih političkih okolnosti, ali i kasnije, obje strane, i službeni Zagreb i pobunjeni Srbi, njegovo ubojstvo koristile u političke svrhe kao dokaz da odmetnuti Srbi ubijaju i svoje sunarodnjake, odnosno da se ubijaju Srbi, pa i oni koji su lojalni hrvatskim vlastima. O okolnostima njegova ubojstva i indicijama da se radi o pripadniku hrvatske policije koji je odbio lojalnost novoustrojenim hrvatskim vlastima odnosno MUP-u RH i uključio se u „skriveni“ proces prijelaza policajaca u policijske postaje pod kontrolom pobunjenih hrvatskih Srba, vidi opširnije: Vučur (2017).

6. OSNIVANJE SEKRETARIJATA ZA UNUTRAŠNJE POSLOVE KNIN

Iako su hrvatske vlasti odbile osnivanje SUP-a Knin, kninski Srbi početkom studenog 1990. odlučuju samostalno osnovati vlastito tijelo unutarnjih poslova. Izvršno vijeće općine Knin uputilo je 7. studenoga Skupštini općine Knin prijedlog odluke o osnivanju SUP-a u Kninu. Prijedlog je obrazložen neozbiljnim odnosom hrvatskih vlasti prema zahtjevu za osnivanjem SUP-a u Kninu, te ocjenom Izvršnog vijeća da je dotadašnji ustroj službe unutarnjih poslova Republike Hrvatske u odnosu na općinu Knin neprihvatljiv. Osim toga, prema Izvršnom vijeću, potrebu za osnivanjem SUP-a u Kninu dokazali su događaji iz kolovoza 1990. kada se „snagama SUP-a Šibenik i SJS Drniš planiralo napasti kninsko stanovništvo, što se istovremeno strogo tajilo od policajaca u kninskoj SJS”. Zaključeno je da su odnosi unutar SUP-a Šibenik narušeni u tolikoj mjeri da je nemoguće daljnje funkcioniranje Stanice javne sigurnosti Knin unutar ovoga SUP-a. Također je odlučeno da će do donošenja odluke o osnivanju SUP-a u Kninu Stanica javne sigurnosti Knin poslove iz nadležnosti službe unutarnjih poslova obavljati u svojstvu Općinskog sekretarijata za unutrašnje poslove. Od Vlade je zatraženo odobrenje za osnivanje SUP-a u Kninu, a ujedno je obaviještena o poduzetim koracima općine Knin oko osnivanja istoga (Rupić 2007: 103).

Skupština općine Knin je na temelju ovih zaključaka osnovala Općinski sekretarijat za unutrašnje poslove u Kninu, koji je predstavljao jedno od tijela općinske uprave. Poslovi SUP-a obuhvaćali su poslove javne sigurnosti, poput zaštite života i osobne sigurnosti, sprečavanja i otkrivanja kaznenih djela, te pronalaženja počinitelja kaznenih djela i njihovog privođenja, održavanja javnog reda i mira, zaštite određenih osoba i objekata, kontrole i regulacije prometa i sl. Sekretara SUP-a Knin birala je Skupština općine.⁹¹ Odlukom općine Donji Lapac SUP-u Knin je krajem studenoga 1990. pristupila Stanica javne sigurnosti Donji Lapac (Barić 2005: 105). Prema procjenama Službe državne sigurnosti iz prosinca 1990., Policijska uprava Gospić bila je podijeljena po nacionalnoj osnovi, te se za većinu policajaca srpske nacionalnosti smatralo da su prihvatili politiku Srpske demokratske stranke i da nisu lojalni vlastima Republike Hrvatske. Mišljenje je bilo da se dotad dio policajaca srpske nacionalnosti na rukovodećim položajima u policijskim stanicama u Titovoj Korenici, Donjem Lapcu i Gračacu uspio othrvati pritiscima Srpske demokratske stranke (Marijan 2006: 221).

7. SEKRETARIJAT ZA UNUTRAŠNJE POSLOVE SAO KRAJINE

Nelegalno i samoinicijativno osnovan SUP u Kninu ubrzo prerasta u SUP SAO Krajine (koja je, da podsjetimo, nelegalno proglašena krajem 1990.). Naime, 4. siječnja 1991. Izvršno vijeće SAO Krajine osnovalo je Sekretarijat za unutrašnje poslove SAO Krajine sa sjedištem u Kninu, koji je prema odluci o osnivanju nadležan da na području SAO Krajine vrši sve poslove iz područja poslova javne sigurnosti. U odluci je navedeno i da njegove organizacijske jedinice čine policijske stanice općina SAO

⁹¹ HR-HMDCDR-13, Skupština općine Knin, kut. 1, Odluka o izmjeni i dopuni odluke o organima uprave općine Knin, bez datuma i broja.

Krajine, te da njegova sekretara imenuje Izvršno vijeće SAO Krajine.⁹² Sekretarom je imenovan Milan Martić, po kojem su policajci SAO Krajine popularno nazivani „martićevci”.⁹³ Sljedećeg dana Izvršno vijeće SAO Krajine uputilo je obavijest o osnivanju SUP-a SAO Krajine predsjedniku Predsjedništva SFRJ, Saveznom sekretarijatu za unutrašnje poslove, MUP-u Republike Hrvatske i republičkim sekretarijatima za unutrašnje poslove Srbije i Bosne i Hercegovine, u kojoj su navedene policijske stanice u njegovu sastavu: Obrovac, Benkovac, Gračac, Titova Korenica, Donji Lapac, Dvor, Glina, Kostajnica, Vojnić i Knin. Ingerencije MUP-a Republike Hrvatske na tome području, kako je navedeno, prestaju važiti, te su i njegove zapovijedi bez pravne snage, osim ako su usuglašene sa Sekretarijatom za unutrašnje poslove SAO Krajine, te će posebna služba SUP-a vršiti koordinaciju i suradnju s MUP-om RH. Navedeno je i da su na području SAO Krajine zagarantirana sva ljudska i građanska prava bez obzira na vjersku, rasnu i nacionalnu pripadnost građana.⁹⁴ U policijskoj stanici u Kninu je 8. siječnja održan sastanak načelnika i komandira stanica javne sigurnosti Benkovac, Obrovac, Gračac, Donji Lapac i Titova Korenica, te predsjednika Skupštine općine Vojnić. Na sastanku je zaključeno da će suradnja s MUP-om postojati dok je Hrvatska sastavni dio SFRJ, te da će u slučaju problema s financiranjem SUP-a SAO Krajine navedeno preuzeti općine.⁹⁵ Martić je ubrzo nakon osnivanja SUP-a SAO Krajine zapovjedio da se podigne u stanje pripravnosti pričuvni sastav policije.⁹⁶

Iako su ove policijske stanice nominalno navedene kao ustrojstvene jedinice SUP-a SAO Krajine, situacija nije bila tako jednostavna. Kao primjer možemo navesti stanicu u Vojniću, čije rukovodstvo nije prisustvovalo spomenutom sastanku u Kninu, nego je umjesto njih sudjelovao predsjednik Skupštine općine Vojnić Rajko Gačeša. To je izazvalo protestno okupljanje građana, koji su čekali povratak Gačeše iz Knina kako bi dogovorili daljnje akcije prema policijskoj stanici u Vojniću. Prema podacima centra Službe državne sigurnosti iz Karlovca, postojala je mogućnost napada na policijsku stanicu, te spremnost policajaca da ju brane.⁹⁷ S druge strane, u nekim se stanicama većina policajaca izjasnila za pripajanje SUP-u SAO Krajine. U Titovoj Korenici se 5. siječnja okupilo oko 500 osoba koje su zahtijevale da policajci potpišu prisegu novom SUP-u, nakon čega je tridesetak policajaca istu potpisalo.⁹⁸

⁹² HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Srpska autonomna oblast Krajina, Izvršno vijeće, br. 04/90-1., 4. 1. 1991., Odluka o osnivanju Sekretarijata za unutrašnje poslove Srpske autonomne oblasti Krajina.

⁹³ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Rješenje o imenovanju sekretara za unutrašnje poslove Srpske autonomne oblasti Krajina, 4. 1. 1991.

⁹⁴ HR-HMDCDR-4, Vlada SAO Krajine, kut. 1, Obavijest Izvršno vijeće SAOK, br. 06/91., 5. 1. 1991.

⁹⁵ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Brzovaj PU Šibenik, broj: 511-13-2-5/91., 8. 1. 1991; Brzovaj SUP-a Knin, broj: 511-13-20-59/91., 8. 1. 1991.

⁹⁶ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Dopis PU Zadar, broj: 511-17-01-SP-74/91., 12. 1. 1991.

⁹⁷ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Dopis Centra službe državne sigurnosti Karlovac, broj: 3/1., 8. 1. 1991.

⁹⁸ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Izvješće PU Gospić, broj: 2-28/91., 5. 1. 1991.

U Benkovcu se na sastanku održanom 11. siječnja od 39 djelatnika Stanice javne sigurnosti 33 izjasnilo za pripajanje SUP-u SAO Krajine.⁹⁹ Iz dokumenata je razvidno da definitivno od sredine siječnja 1991. policijska stanica u Benkovcu više nije bila pod kontrolom Policijske uprave Zadar. U Benkovcu nisu izvršavane zapovijedi nadležne Policijske uprave, a policijske patrole iz Zadra na području benkovačke općine nisu bile dobrodošle, te je navodno zbog „revolta građana“ i „sprečavanja otvorenog sukoba“ iz policijske stanice u Benkovcu zatraženo premještanje patrola iz Zadra s područja benkovačke na područje zadarske općine.¹⁰⁰

U Obrovcu je na sastanku održanom 18. siječnja, kojem su prisustvovali i predsjednik Skupštine općine Obrovac Sergej Veselinović i predsjednik Izvršnog vijeća općine Dušan Olujić, 29 djelatnika policijske stanice glasalo za pripojenje SUP-u SAO Krajine, a troje je bilo suzdržano. Bilo je govora i o vraćanju otetog naoružanja iz policijske stanice, te je zaključeno da su djelatnici došli do saznanja da građani odugovlače s vraćanjem oružja dok se obrovačka policijska stanica ne izjasni o pripajanju SUP-u SAO Krajine.¹⁰¹ Skupština općine Obrovac je 17. siječnja zatražila smjenu dotadašnjeg načelnika policijske stanice u Obrovcu Mirka Dragičevića, te imenovanje Đorđa Jelića načelnikom. Milan Martić je nakon otprilike dva tjedna Dragičevića zamijenio Jelićem, dotadašnjim inspektorom u obrovačkoj stanici.¹⁰²

Prema dostupnim podacima, policijske stanice na Banovini i Kordunu službeno su u sastav SUP-a SAO Krajine ušle nešto kasnije, usporedo sa širenjem ratnih sukoba. Skupština općine Glina je 31. ožujka 1991. donijela odluku o pristupanju SAO Krajini i pripajanju policijske stanice SUP-u SAO Krajine (Ružić 2015: 718). I Skupština općine Dvor je 13. lipnja donijela odluku o izdvajanju tamošnje policijske stanice iz sastava Policijske uprave Sisak i osnivanju SUP-a u Dvoru. Ovaj SUP nikad nije zaživio u strukturi službe unutarnjih poslova SAO Krajine odnosno Republike Srpske Krajine, te je za vrijeme okupacije tadašnja Stanica javne bezbjednosti (SJB) u Dvoru bila podređena kasnije osnovanom SUP-u u Glini. Na isti način je policijska stanica u Vojniću 30. srpnja službeno došla pod nadležnost krajinske policije (Barić 2011: 79). U zapadnoj Slavoniji se početkom ožujka 1991. pokušalo provesti pripojenje pakračke policijske postaje SUP-u SAO Krajine, ali je intervencijom snaga specijalne policije ugušena pobuna policajaca srpske nacionalnosti i policijska stanica je vraćena pod nadležnost MUP-a RH (Sekula 2012: 135–136).

Međutim, iako su ove stanice SUP-u SAO Krajine formalno pristupile kasnije, čini se da hrvatske vlasti već poduže vrijeme nisu mogle računati na lojalnost njihovih djelatnika. Primjerice, u siječnju 1991. djelatnici policijske stanice u Dvoru odbili su

⁹⁹ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Brzovjav PU Benkovac, broj: 511-17-11-123/2/91., 11. 1. 1991.

¹⁰⁰ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Brzovjav PS Benkovac, broj: 511-17-11-154/91., 14. 1. 1991; Izvješće PU Zadar, broj: 511-17-02-126/91., 14. 1. 1991.

¹⁰¹ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Brzovjav PS Obrovac, broj: 511-17-30-88/91., 18. 1. 1991.

¹⁰² HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Brzovjav PS Obrovac, broj: 511-17-30-88/91., 18. 1. 1991; Brzovjav, SAO Krajina SUP Knin, broj: 511-13-21-201-91., 1. 2. 1991.

potpisati tzv. izjavu o vjernosti MUP-u RH, odnosno Hrvatskoj. Izvršno vijeće Dvora je u cijelosti podržalo stav djelatnika stanice od 18. siječnja o nepotpisivanju „izjave vjernosti Ministarstvu Republike Hrvatske“, uz obrazloženje da su kod prijema u službu dali svečanu izjavu da će služiti Jugoslaviji te da nikakve izjave nisu spremni davati dok „narodi Jugoslavije ne postignu dogovor o budućem uređenju Jugoslavije“.¹⁰³ SUP SAO Krajine je svim „podčinjenim“ policijskim stanicama poslao obavijest kojom se traži da odbiju potpisati ovu izjavu. MUP je policajcima u pobunjenim stanicama potpisivanjem izjave uvjetovao isplatu plaća, koje su već za prosinac isplaćene samo u iznosu od 50 posto.¹⁰⁴ Predstavnici Srpske demokratske stranke u Dvoru uvjeravali su policajce da nitko neće ostati bez posla i da u SAO Krajini neće moći raditi policajci koji su potpisali vjernost Hrvatskoj (Barić 2005: 106).

Za kraj je zanimljivo navesti životopis Dragan Škopelja, jednog od djelatnika MUP-a RH srpske nacionalnosti koji su nakon osnivanja policijskih snaga pobunjenih Srba postali njihovi djelatnici. On je napustio hrvatsku policiju tek u kolovozu 1991., no upravo zbog toga, kao i radnog mjesta na kojem je imao široke mogućnosti djelovanja, te zbog životopisa u kojem ih je opisao, ovaj primjer je zanimljivo iznijeti. Krajem studenoga 1991. Dragan Škopelja podnosi molbu za zaposlenje u policijskoj stanici u Benkovcu, tada u sastavu policijskih snaga pobunjenih Srba. U životopisu je navedeno da je podnositelj molbe, po struci pravnik, od 1. srpnja 1987. bio zaposlen u Općinskom sekretarijatu za unutrašnje poslove u Karlovcu, najprije na mjestu samostalnog upravnog referenta, a od 1. svibnja 1990. do 5. kolovoza 1991. na mjestu stručnog suradnika za pravne i kadrovske poslove, kada je, prema vlastitom svjedočanstvu, bez suglasnosti raskinuo radni odnos. Škopelja navodi da je do dolaska HDZ-a na vlast radne zadatke obavljao temeljito i pedantno, no nakon promjene vlasti sve njegove radne aktivnosti bile su „usmjerene nekoj vrsti ‘sabotaže’, odnosno vršenju radnji koje na bilo koji način pomažu i pridonose borbi protiv vladajućeg ustaštva“. Precizirajući svoju borbu protiv „ustaštva“, Škopelja navodi da je na svome radnom mjestu imao uvid u sve kadrovske promjene i da je bio nadležan za poslove zapošljavanja novih radnika u SUP-u Karlovac, koji su zatim upućivani u Zbor narodne garde. Informacije o tome prosljeđivao je djelatnicima srpske nacionalnosti, kao i „rukovodiocima u SJB Vojnić i Vrginmost“. Škopelja navodi osobe s kojima je surađivao – Stojana Samardžiju, Boru Vorkapića i Tošu Pajića, koji su tada doista obnašali čelne dužnosti u policijskim stanicama u Vrginmostu i Vojniću. Navodi i da je „svoju opredijeljenost naročito pokazao prilikom poluilegalnih prelaza na rad Srba iz SUP-a Karlovac u SJB Vojnić i Vrginmost“, koje im je omogućio bez znanja rukovodstva SUP-a Karlovac. Posebno zanimljivo, Škopelja navodi da je nakon što je u SUP-u Karlovac ustrojena jedinica za posebne namjene dostavio „čovjeku KOS-a“ popis pripadnika postrojbe. Vodstvo karlovačkog SUP-a imalo je određene sumnje da je Škopelja dao popis pripadnika neprijateljskoj strani, međutim zanimljivo je da je, usprkos svim ovim djelatnostima s kojima je očito, barem dijelom, bilo upoznato

¹⁰³ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH Skupština općine Dvor, Izvršno vijeće, klasa 022-05/91-01/8, br. 2120-01-5-91-2, Dvor 22. 1. 1991.

¹⁰⁴ HR-HDA-1745, Operativni štab MUP-a RH, Brzovjav SUP Knin, broj: 511-13-20-343/91., 28. 1. 1991.

i vodstvo karlovačkog SUP-a, Škopelja na svom radnom mjestu ostao do 30. lipnja 1991., kada je otišao na godišnji odmor s kojeg se vratio 1. kolovoza te je do 5. kolovoza, kada zauvijek napušta svoje radno mjesto u SUP-u Karlovac, pomogao preostalim djelatnicima srpske nacionalnosti da se prebace u policijske stanice pod srpskom kontrolom.¹⁰⁵ Postoji mogućnost da je životopis donekle „pojačao“, no činjenica je da je kao svjedoke koji će potvrditi njegove aktivnosti naveo ključne osobe krajijske milicije na Banovini, te da je nakon provedene provjere početkom 1992. zaposlen u SUP-u Republike Srpske Krajine; 1994. nalazio se na radnom mjestu glavnog operativnog radnika za upravne i druge unutarnje poslove.¹⁰⁶ Stoga se može zaključiti da je Škopelja iskoristio posao na kojem je mogao učiniti mnogo na prikupljanju informacija, ali, još važnije, i na direktnom protudržavnom djelovanju i podriivanju u tome razdoblju ključne institucije za obranu novoustrojene države, te se, već suočen sa sumnjom pretpostavljenih u trenutku kada kreću otvorene borbe, i Škopelja povlači i priključuje neprijateljskoj strani.¹⁰⁷

ZAKLJUČAK

U lipnju 1990., osnivanjem Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like kao jezgre buduće srpske autonomne oblasti u Hrvatskoj, kreću i zahtjevi za preustrojem službe unutrašnjih poslova i osnivanjem SUP-a u Kninu, koji bi teritorijalno pokrивao općine koje su pristupile Zajednici. Optužbe o ugroženosti srpskog stanovništva koje je zastrašeno „simbolima koji ga asociraju na NDH“, a s druge strane okupljanja „nezadovoljnog naroda“ i zastrašivanja predstavnika hrvatskih vlasti, u početnom su razdoblju bili glavni „argumenti“ kojima se pokušalo ishoditi osnivanje SUP-a u Kninu. Svjesne političke pozadine zahtjeva za osnivanjem SUP-a, te sve otvorenije pobune i otkazivanja poslušnosti hrvatskim vlastima dijela policajaca srpske nacionalnosti, vlasti u Zagrebu odbijale su traženja iz Knina.

Usporedo s tvrdnjama o nepovjerenju i strahu od hrvatske policije, dio srpskog stanovništva uključuje se u terorističke akcije koje prerastaju u pobunu protiv legalnih hrvatskih vlasti i nasilno odvajanje dijela hrvatskog teritorija, u čemu sudjeluju i odmetnuti policajci srpske nacionalnosti. Odmetnuti policajci su odigrali ključnu ulogu u pobuni na kninskom području sredinom kolovoza 1990., za što su se pripremali barem mjesec i pol ranije. Otkazujući u potpunosti poslušnost MUP-u i Vladi RH-a tijekom balvan-revolucije, kninski policajci postaju jezgra policije pobunjenih Srba. Ovo je područje nakon toga nedostupno hrvatskim vlastima, a pokušaj saniranja pobune i uklanjanja balvana i drugih prepreka kojima su zapriječene prometnice, koje je trebala provesti Stanica javne sigurnosti Drniš, nije uspio, ponovno zbog otkazivanja

¹⁰⁵ HR-HMDCDR-23, SUP Knin, kutija 48 b, Škopelja Dragan, Predmet: Molba za zasnivanje radnog odnosa, 27. 11. 1992.

¹⁰⁶ HR-HMDCDR-20, MUP RSK, kut. 17, Predmet: Prijedlog mjera i aktivnosti u narednom periodu za navedeno radno mjesto, U Kninu, 23. 4. 1994.

¹⁰⁷ HR-HMDCDR-23, SUP Knin, kutija 48 b, Škopelja Dragan, Predmet: Molba za zasnivanje radnog odnosa, 27. 11. 1992.

poslušnosti policajaca srpske nacionalnosti. Može se zaključiti da su policijske snage pobunjenih Srba *de facto* nastale početkom srpske pobune 17. kolovoza 1990. te su nastavile djelovati i sljedećih mjeseci, sve do formalnog osnivanja SUP-a SAO Krajine početkom 1991. Njezinu jezgru su činili pobunjeni kninski policajci.

U rujnu 1990. u općinama koje su pristupile Zajednici općina Sjeverne Dalmacije i Like dolazi do masovnog otkazivanja poslušnosti policajaca srpske nacionalnosti čelništvu MUP-a. Nemire je izazvala provedba zapovijedi MUP-a o oduzimanju dijela naoružanja pričuvnog sastava policije. Središte nemira bile su policijske postaje na Banovini i pojedine policijske postaje u Lici i sjevernoj Dalmaciji. Radilo se najvjerojatnije o koordiniranoj akciji iza koje je stajalo čelništvo Zajednice općina i SDS-a, odnosno o dogovoru da se ne dopusti daljnje izuzimanje naoružanja u policijskim postajama Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like, koje je trebalo sačuvati za potrebe srpskih pobunjenika u budućem oružanom sukobu. Pomoć prosvjednicima u onemogućavanju provedbe zapovijedi MUP-a svesrdno su pružile općinske vlasti (u kojima je dio odbornika bio pod utjecajem Srpske demokratske stranke) koje su u ovim nemirima odigrale značajnu ulogu.

Važno je napomenuti da su pojedini zapovjednici policijskih postaja pokušali provesti zapovijed MUP-a, no nadjačali su ih demonstranti predvođeni Srpskom demokratskom strankom, koji su organizirali nemire, i hrvatskim vlastima nelojalni policajci srpske nacionalnosti. Potporu pobunjenicima pružale su i općinske vlasti. S druge strane, pojedini zapovjednici policijskih postaja potajno su surađivali s pobunjenicima. Otkazivanja poslušnosti policajaca srpske nacionalnosti bilo je i u drugim dijelovima Hrvatske. Kao jedan od primjera naveden je slučaj u zadarskom SUP-u.

Usporedo s razvojem srpske pobune i proglašenjem SAO Krajine, pobunjeni Srbi rade na organizaciji policijskih snaga kao jedne od sastavnica svojih snaga u budućim oružanim sukobima. Sukladno tomu radi se na institucionaliziranju dotad *ad hoc* nastalih ustrojbenih jedinica. U studenom 1990. osnovan je SUP u Kninu, koji početkom 1991. prerasta u SUP SAO Krajine sa sjedištem u Kninu. Njemu su podređene policijske stanice koje su otkazale poslušnost MUP-u Republike Hrvatske. Taj proces nije bio jednostavan i u različitim je policijskim stanicama tekao različitim modalitetima, no rezultat je bio isti, policijske postaje i policajci srpske nacionalnosti koji su otkazali poslušnost MUP-u Republike Hrvatske postaju jezgra policijskih snaga srpske paradržave u Hrvatskoj, Republike Srpske Krajine.

ARHIVSKI IZVORI

HR-HMDCDR: Hrvatska, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata.

- fond 2. Paradržavne i paravojne postrojbe na okupiranom području.
- fond 4. Vlada SAO Krajine.
- fond 13. Skupština općine Knin.

- fond 20. Ministarstvo unutrašnjih poslova RSK.
- fond 23. Sekretarijat unutrašnjih poslova Knin.
- fond 42. Političke stranke RSK.
- zbirka 11. Zbirka videozapisa.
- zbirka 18. Digitalna zbirka dokumenata.
- zbirka 69. Zbirka preslika arhivskog gradiva iz raznih izvora.

HR-HDA: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv.

- fond 1745. Operativni štab MUP-a RH.

IZVORI I LITERATURA

- Barić, Nikica. 2005. *Srpska pobuna u Hrvatskoj: 1990.-1995.* Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Barić, Nikica. 2011. Osnutak i razvoj službe unutrašnjih poslova srpskih autonomnih oblasti u Hrvatskoj 1991. godine. *Istorija 20. veka*, 2. Str. 75–86.
- Boljkovac, Josip. 2009. *Istina mora izaći van.* Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Dossier: Knin, veljača 1990. – veljača 1991.* 1991. Zagreb: Ministarstvo informiranja Republike Hrvatske.
- Gajdek, Đuro. 2008. *Petrinjska bojišnica: 1991.-1995.* Petrinja: Grad Petrinja.
- Jović, Borisav. 1994. *Poslednji dani SFRJ.* Beograd: Politika.
- Knežević, Domagoj. 2011. Srpska demokratska stranka od osnivanja do konstituiranja prvoga višestranačkog Sabora. *Časopis za suvremenu povijest* 43(1): 7–24.
- Ličina, Đorđe. 1990. Dani straha i neizvjesnosti. *Vjesnik*, 1. listopada. Str. 2.
- Marijan, Davor. 2006. Djelovanje JNA i pobunjenih Srba u Lici 1990. – 1992. godine. *Senjski zbornik* 33(1): 217–241.
- Miškuljin, Ivica. 2011. Srpska pobuna u općini Pakrac 1990.-1991.: uzroci, nositelji i tijek. *Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* 11(1): 355–392.
- Mladineo, Goran, ur. 2015. *Godine stvaranja i obrane: 1990. i 1991.* Tuđmanov arhiv, knj. 1. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Nazor, Ante. 2007. *Počeci suvremene hrvatske države: kronologija procesa osamostaljenja Republike Hrvatske od Memoranduma SANU 1986. do proglašenja neovisnosti 8. listopada 1991.* Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata.
- Nazor, Ante. 2011a. Pregled stvaranja suvremene hrvatske države i borba za njezinu cjelovitost. U: *Hrvatska policija u Domovinskom ratu.* Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.
- Nazor, Ante. 2011b. *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih.* Zagreb: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata.

- Očić, Časlav. 1996. Hronika Srpske Krajine 28. februara 1989. – 19. decembra 1991. U: *Republika Srpska Krajina*, ur. Zoran Kaličanin. Beograd: Radnička štampa.
- Popis stanovništva, domaćinstava, stanova i poljoprivrednih gospodarstava 31. ožujka 1991. Stanovništvo prema narodnosti po naseljima. 1991. Zagreb: Republički zavod za statistiku.
- Radelić, Zdenko. 2006. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991*. Zagreb: Školska knjiga – Hrvatski institut za povijest.
- Runtić, Davor. 2004. *Domovinski rat: rat prije rata*. Knjiga prva. Vinkovci: Neobična naklada.
- Runtić, Davor. 2003. *Prvi hrvatski redarstvenik*. Zagreb: Udruga Prvi hrvatski redarstvenik.
- Rupić, Mate, ur. 2007. *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990.-1991.)*. Zagreb – Slavonski Brod: Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata – Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
- Ružić, Slaven. 2015. Politički i vojno-sigurnosni aspekt zbivanja u glinskoj općini 1990. – 1991. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 47(2): 711–736.
- Sekula, Janja. 2012. Ustroj i djelovanje Sekretarijata unutrašnjih poslova Okučani. U: *Srpska pobuna u zapadnoj Slavoniji 1990.-1995.: nositelji, institucije, posljedice*, ur. Ivica Miškulin i Mladen Barać. Slavonski Brod – Zagreb: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje – Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata.
- Specijalna policija u Domovinskom ratu 1990. – 1996*. 2017. Zagreb: Udruga specijalne policije iz Domovinskog rata Republike Hrvatske.
- Suđenje Slobodanu Miloševiću: transkripti*. Haški tribunal VII/29. 2006. Beograd: Fond za humanitarno pravo.
- Vučur, Ilija. 2017. Pogibija Gorana Alavanja 23. studenoga 1990.: događaj, interpretacije, manipulacije. *Časopis za suvremenu povijest* 49(3): 587–607.
- Žunec, Ozren. 2007. *Goli život: socijetalne dimenzije pobune Srba u Hrvatskoj*. Zagreb: Demetra.

SERVICE OF THE INTERIOR AND POLICEMEN OF SERBIAN NATIONALITY IN THE REBELLED AREA OF CROATIA IN 1990 (NORTHERN DALMATIA, LIKA AND BANOVINIA)

Janja Sekula Gibač

Ilija Vučur

SUMMARY

Based on the published and unpublished archives, newspapers and relevant professional literature this paper analyses the insubordination of some of the policemen of Serbian nationality and police stations in the rebelled area in 1990. Concurrently with the development of the Serbian rebellion and the proclamation of the Serbian Autonomous Oblast of Krajina, the rebelled Serbs were organizing police force as one component of their forces in future arm conflicts. This process was not uniform and it occurred with various specifics in various police stations, but in the end the result was the same; the police stations and policemen of Serbian nationality that showed insubordination to the Ministry of the Interior of the Republic of Croatia became the nucleus of the police forces of the Serbian parastate in Croatia i.e. the Republic of Serbian Krajina.

Keywords: Policemen, police stations, Knin, rebellion, special police, Serbian Autonomous Oblast of Krajina.